ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

1925 чылда үдезилеттингеН

1967 ч. ИЮНЬ 9 ПЯТНИЦА № 134 (6771).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

МАССАНЫҢ БАШТЫҢЫ

Бюронуң болгаш партия комитединиң ажыл-чорудулгазы секретарьдан, ооң политика талазы-биле бышканындан, кижилер-биле ажылдап, оларга даянып билиринден, бодунуң эштериниң — коммунистерниң болгаш партия кежигүнүн эвестерниң санал-оналынга дыңнангыр болурундан дыка хамааржыр.

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң партия комитединиң секретары Николай Лопсанович Кылын-оолдуң ажылын чүге эки деп санап турарыл? Чүге дээрге ол шуут-ла боттуг ажыл-чорудулгага ынан, бюро кежигүннериниң болгаш коммунист бүрүзүнүң инициативазын оттуруп билир, инитиниң хөрээ дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгалыг болурун угаадып билир арга-мергежилдиг. Ооң кижилерге дыңнангыр, нигзэнгейлиг, негелделиг чоруун совхозтуң ажыл-ишчилери эки билир болгаш ону хүндүлээрлер. Бүүредириниң болгаш угаадырының эң-не шын аргазы-биле кижилерни хөй-ниити амыдыралга кириштирерин ол чедип алган. Ынчангаш бо парторганизация районда эң дээре ажылдыг партия организацияларының бирээзи. Ук совхоз юбилейлиг чылдың ажылагый планнарын чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

Ынчаарга ол-ла районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырында партия организациязының секретары эш Дөөдектиң четпес ажылын үүнүң-биле тайылбырлаарыл? Мында механизаторларның хомудап турары-биле алырга, парторганизация секретары эш Дөөдек массадан кончуг хоорун ажылдап турар. Бо чылдың часы тарылгазының үезинде партбюро кежигүннериниң ажыл хуваалдазын ёзугаар эш Дөөдек Баян-Колдуң хову бригадазынга ажыл чорудар хүлээлгелиг тургаш, механизаторларга барбаан. Юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң салымын шиитпирлеп турар күш-ажылчы кижилер-биле ажыл чорударындан оспаксыраар чорукту механизаторларның буруу шаап турары черле чөп.

Партия организацияларының секретарьларындан Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозта С. Кумажик, Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозта Э. Чооду, Тожу районнуң «Май 1» колхозта С. Дамдын-Сүрүң олар ук ажыл-агыйларга партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдарның деңнелин бедидер талазы-биле чогуур күзениишкинин үндүрүп ажылдавайн турарлар. Ынчангаш ук парторганизацияларның, оларның секретарьларының адрезинге шүгүмчүлелдер болуп турары канчаптаа таварылга эвес. Ам партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарының болур үези чоокшулап орар. Аңаа чедир четпестерни чайладыр хемчеглерни организация бүрүзү алыр ужурлуг.

Ажыл-херекти билири, бедик идейлиг, принципиалдыы, ажылгыры, бедүүнү болгаш биче сеткилдии, кижилерге кичээнгейлии, чурумнуу — коммунистерниң баштыңының — партия организациязының секретарының мөзү-шынары ындыг болур ужурлуг. Ындыг болур төлөзде, партбюро азы партком секретары үргүлчү өөренир, бодунуң политиктиг болгаш тускай билиин бедидер, партия ажылының дүжүлгазын өөренир хөрек. Ындыг өөредилгеге дузалаар үүлдер болза ном, солун, семинар болур. Оон ыңай эң-не эки башкы амыдыралдың боду, кижилер-биле дорт харылзаа болур. Хүн бүрүнүң болуушкуннарында ол эки-даа, багай-даа үүлдерни көөр. Эки чижектерге боду өөренир болгаш өскелерни өөредир, бодунуң ажылын, частырыгларын бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле көөр, четпестерни оон ыңай болдурбазының аргаларын тывар. Бир эвес секретарьга үр ажылдаваан, ажылдың аргазын чедир билбес болзуңза, дүржүлгалыг эштерден айтырарын эгенме, олар сеңээ кезээде дузалаар. Райкомнуң болгаш хооркомнуң ажылдакчылары-биле үргүлчү ужуражырын оралдаш, билдинмес айтырыглар дугайын семинарга, сургаалдага айтырып билип ал. Ынчаарда секретарь сээң ажыл-ижиң үре-түңнелдиг болур.

Эге организациялар секретарьлары колдуунда хосталбаан амылдакчылар болгай. Олар бүдүрүлгеде харыылап турар ажылы-биле чергелештир, коллективке партия ажылын чорудуп турарлар. Чамдык эштер үешак чедишпезинге чылдагааннай берген тургулаар. Бергелер болгаш таарымча чок байдалдар тургулаар-ла харын. Канчаарыл, ынчаш? Партия ажылынга калбак активти, хамыктың мурнунда партбюро кежигүннерин кириштирер херек. Оларның кижи бүрүзү кандыг бир тодаргай участокту харылаан турар, ында кижилер-биле ажылды чоруткан турар ужурлуг. Коммунистер-биле ужуражыр, беседа кылыр, оларга сүме кадар, даалга бээр, мурнунда бердинген даалгаларның күүселдезин айтырары дээш ажыл-ла хөй. Аңаа бодунуң элээн үе-шагын чидирип болур. Ол чокка ажыл бүтпес-ле болгай, шак ынчаар ажылдаар-даа апаар. Ону партийжи кижиниң хүлээлгези негеп турар.

Эвээш коммунистерлиг, партбюро чок эге организацияга ол дөмей-ле хамааржыр. Ында коммунист бүрүзү партийжи даалгалыг болур. Ажылды шын организастаарга, секретарьның дузалакчылары хөй апаар. Секретарь боду партийжи-организастыг ажылдарны харыылап турда, ооң ораалакчызы политиктиг кижизидилге ажылын башкарып болур. Ол ажылдар шупту харылзаалыг, чаңгыс сорулгалыг — кижилерниң коммунистиг кижизидилгезиниң деңнелин бедидер, ынчангаш ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээр. Кайда-ла секретарь, ооң ораалакчызы бүгү коммунистерни найыралдыг, идепкейлиг ажылче эвилелдеп шыдаан болдур, ол коллективтиң ажыл-чорудулгазының кол участоктарында партийжи салдар чедип алдынган турар.

Бюро, партком — удуртулганың коллективтиг органы болур. Ооң дайынчы аргалыы секретарьдан шуут хамааржыр. Ол болза партбюро, партком хуралын ажыл-ишчи байдалга чыылдырып, чорудар ажылдарны баш бурунгаар тодарадып, шиитпирлериниң болгаш ажыл планының күүселдезин организастап турар. Секретарьның хүн бүрү ажылынга удуртулга болдурар үүлү болза коллективтиг-биле ажылдап кылган ажыл планы болур. Ол чокка ажыл ала-чайгаарлаашкынныг байдалга кирер болгаш удуртулга кошкай бээр. Ынчангаш планныг ажылдаар чорукка чаңчыгары чугула.

Актив — партбюронуң, комитеттиң даянып ажылдаар күжү. Бир эвес партия комитеди болза, партияның эге организацияларының, партбөлүктериниң ажылын эжижиткен турар ужурлуг. Партком үүгле оларны дамчыштыр масса-биле харылзааны быжыглап, бүдүрүлгениң тус-тус участоктарынга партийжи салдарны чедирер. Күш-ажылчы чедиишкиннер бригадаларда, цехтерде, фермаларда болгаш салбырларда шиитпирлеттинип, кижилерни кижизидери оларда чоруттунуп турар болганда, партия эге организацияларының ролюн көдүрер хемчеглерни улам-на күштелдирзе чогуур. Сөөлгү үеде парторганизациялар секретарьларының өөредилгезин организастаар хемчеглер улам-на эжижип турар. СЭКП-ниң райкомнары, обкому семинарларны үргүлчү организастап турар. Ындыг ажылдарны моон соңгаар-даа күштелдирер.

Парторганизация секретары — политиктиг удуртукчу, массаның баштыңы. Коммунистерниң ындыг улуг идегелин херек кырында эки ажылбиле бадыткаар дээш ам-даа улуг ажылдарны эге организациялар болгаш комитеттер секретарьлары кылыр хүлээлгелиг.

Мөңге быжыг найырал

Тайбың камгалалының Совет комитединиң төлөөлери акы-дуңма Моол Арат Республиканың Убса-Нуур болгаш Баян-Өлгий аймактарынга моол өңнүктер-биле найыралдың ужуражылгазын кылып чорааш, июнь 7-де Кызылга келген.

Төлөөлериниң бирээзи, бистиң республиканың Тайбың камгалалының комитединиң даргазы, чогаалчы Олег Саган-оол-биле бистиң корреспондентивис интервью кылган. Олег Карламовичниң чугаалааны болза:

— Совет төлөөлериниң составы 20 кижи. Оларның аразында бүгүдеге алдар-сураглыг-даа кижилер бар. Сураглыг казах чогаалчы С. Муканов, Кыргыс ССР-ден академик В. Жангирчинов, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, Томскиниң медицина институдунуң ректору В. Тороппев, РСФСР-ниң Кадык камгалал министерствозуундан Ленинчи шаннаалдың лауреады Е. Мешалкин, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы А. Хахалов, Тайбың камгалалының Совет комитединиң секретары Ю. Чепишев, Иркутскиниң политехникти институдунуң кафедра эргелекчизи В. Карпов болгаш өскелер-даа. Бистиң-биле кады казах, кыргыс, узбек, бурят артистер база чораан, Тывадан Кара-кыс Мунзук, Карасал Ак-оол чорду.

Тайбың камгалалының моол комитединиң төлөөлекчилериниң составында эртемниң болгаш культураның база күрүне ажылдакчылары бар болду. МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазының ораалакчызы Пунцагноров, Тайбың камгалалының моол комитединиң даргазы Адилбиш, культура министри Сосорбамам болгаш өскелер-даа.

Бо ужуражылганың кол сорулгазы болза, совет болгаш моол улустуң найыралын, тайбыңны улам-на быжыглаары, тайбың дээш кады ажылдажылганы улам күштелдирери.

Убса-Нуур аймактың Улан-Гом хоорайынга, Саглы сумузунга, ол аймактың Барунтурун күражыл-агыйынга, Баян-Өлгий аймактың сумуларынга чоруп, бо аймактарның экономика болгаш культура тургузуушкуну-биле таныштывыс. Моол өңнүктерниң экономиказы, культуразы шапкыны-биле хөгжүп турар, олар Улуг Октябрьның 50 чылын байырлап эрттиреринге база-ла аажок белеткеним турар болду.

Кааа-даа баарывыска моол өңнүктер бистиң магалыг чылыы-биле уткуп, хүлээп ап турду.

ЧУРУКТА: Тайбың камгалалының Совет комитединиң төлөөлери МАР-дан ээп келгеш, Кызыл аэропортунга дүжүп турда болган уткуп алышкынга СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токаның байыр чедирип, ужуражып турары.

А. АЙРНИҢ фотозу.

Актюбинск областың тугунда—Ленин ордени

АКТЮБИНСК. (СЭТА). Тарааны, зътти, сүттү болгаш өвдээ ажылагыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белетиээрин көвүдедиринге чедип алган чедиишкиннери дээш Актюбинск областың шаңнаттырганы Ленин ордении ол областың ажылчы чоннарының төлөөлекчилериниң байырлыг хуралынга тыпсып берген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Казахстанның Компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары Д. А. Кунаев бедик шаңналды тывыскаш, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың даасканын ёзугаар областың ажылчыннарынга, колхозчуларынга болгаш интеллигенциязынга изиг байыр чедирген. Актюбинчилерниң алдарлыг революсчу чаңчылдарының, Совет Казахстанның тургузуушкунунга оларның улуг салыышкынының дугайын ол чугаалаан. Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш актюбинчилер күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын эш Кунаев күзеп чугаалаан.

Бедик шаңнал дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка сеткилдиң ханызындан өөрүп четтириишкинни илергейлеп, дыка хөй ораторлар үүе чугаалаан. Казахстанның дыка хөй областарының төлөөлекчилери актюбинчилерге шаңнал-биле холбаштыр изиг байырны болгаш чаагай күзээшкиннерни дамчыткан.

Партияның Актюбинск обкомунуң бирги секретары Н. И. Журин харыы сөс чугаалаан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адынга байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

ОРУЛГАЛАР КӨВҮДЭЭН

КАЛУГА. (СЭТА). Россия Федерациязының аъш-чем үлетпурунуң үш чүс ажыг бүдүрүлгелери бүдүрүлгени планнаарының болгаш экономиктиг идиг бериишкиниң чаа системазынче шилчээн. Ол чорук бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазынга таарымчалыг салдарын чедирген. РСФСР-ниң аъш-чем үлетпурунуң ажылдакчыларының Калугага болган республика чөвүлел хуралынга ол дугайында чугаалап турган.

Москваның «Кызыл Октябрь» дээр чуртта эң улуг кондитер фабриказының дуржулгазы маңаа тодаргай чижек болур. Бүдүрүлгениң иштики курлавырларын үре-түңнелдиг кылдыр ажыглавышаан, ооң коллективи ажыл-агый реформазының баштайгы чылында-ла үш чүс муң рубль орулганы алган. Материалдыг деткиишкиниң улуг фондузун ында тургускан, ол чорук бүдүрүлгениң ажылчорудулгазынга ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның сонуургалын көдүрер арганы берип турар.

Аъш-чем үлетпурунуң бүгү бүдүрүлгелерин планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкиниң чаа чурумунче 1968 чылдың апрель бирге чедир шилчиткен турар талазы-биле сүмелерни ол чөвүлел хурал ажылдап кылган.

• • •

Чурттуң ховуларында

Тарааны чажып тарыырын тараажылар доозуп турар. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сан медээлерин ёзугаар алырга, чурттуң колхозтары болгаш совхозтары чазын чажып тарыыр культураларны 136 миллион 317 муң гектарда тараан, ол дээрге планның 98 хуузу болуп турар. Кукуруузаны санаваска, тараанны болгаш тараа-бөбы культураларны чажып тарыырының онаалгазы колдуунда күүсеттинген. Ол культуралар 80,4 миллион гектарны ээлээн.

• • •

Узбекистан тараа ажаап алыышкынынче кирген. Арбайны аралаштыр кезип киринкен. Кашкадарья областың «Нишан» совхозунуң механизаторлары комбайннарын тараа шелунче бир-ле дугаарында үндүрген. Тускай эртемниг кижилериниң санап турарын ёзугаар алырга, Узбекистанда тарааларның үнүш байдалы эки.

(СЭТА).

• • •

Комбайннар белетнели

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, чурттуң механизаторлары майның сөөлгү он хонуунда хүнде-ле үш муң ажыг тараа комбайннарын септеп турган. Ынчангаш 252 муң ажыг машиналар тарааны кезип киринтеринге белен апарган. Ол дээрге тараа кезилдезинге киржир бүгү комбайннарның барык деп кезип-дир. Ам механизаторларның сорулгазы чүл дээрге мурнундагы үелерден дүрген өзүп турар тараа-ларның быжарының мурнунда-ла комбайннарны бүрүн септеп доозары болур.

Тараа кезилдезинге киржир өскедаа техниканың септелгези чурттуң колхозтарында болгаш совхозтарында бо хүннерде улам хайныышкынныг чоруп турар.

(СЭТА).

Израильдиң чазаанга Совет чазактың медеглели

Совет чазан Израильдиң чазаанга бо чылдың июнь 7-де дараазындагы медеглелди чоруткан:

«Аткылажыышкынны болгаш бүгүле дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадыр дугайында Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук чөвүлелиниң резолюциязын израиль тала күүсеттейн турар деп дыңнадыглар янзы-бүрү черлерден кээп турар. Ол шиитпирни Израиль дерзии ёзу-биле болгаш ажыыбиле дора көрүп, араб күрүнелерге удур дайынны үргүлчүлеп турардыр.

Улустар аразынга харылзааларның турза чогуур норма-чижектерин херексевестеп, Каттышкан Нациялар Организациязының Уставының принциптерин болгаш сорулгаларын шуут-ла хүндүлеп кирбейн турар силерниң политиканарның агрессчи бүдүжүн Израильдиң чазааның ындыг туружу база дагын бадыткап турар-дыр.

Агрессияның болгаш авантюралларның политиказын боттандырар дээр чоруктарга удур Израильдиң чазаан Совет чазак бүгү тодазы-биле сагындырып келген. Ынчаза-даа израиль чазан угаан-сарыылдың үнүн херекке албаан.

Бир эвес ам израиль чазак Айыыл чок чорук чөвүлелиниң резолюциязында илергейлеттингенин ёзугаар аткылажыышкынны соңгаарладыышкын чок соксадыр дугайында күрүнелериниң ниити негелдезин доп-дораан күүсеп кирбес болза, Совет Эвилели Израильге хамаарыштыр бодунуң туружун эде көөр болгаш бодунуң-на үүлгедиглери-биле тайбыңга ынакшылдыг бүгү күрүнелерни бодунга удурланыштыр тургузуп турар Израиль-биле дипломаттыг харылзааларны моон ыңай тудар, тутпазынга хамаарыштыр шиитпирни алыр апаар.

Израильдиң агрессчи политиказының уламындан өске-даа эргежок чугула хемчеглерни база Совет чазак көрүп, боттандырар апаар деп чүве чайгаар-ла билдингир».

Наадымга үткүштүр

Шуурмактың чайлагларында

Малчыннарның чаңчыл болган республика Наадымынга алдар болдурган чарыш чер бүрүде калбарган. Малчыннар, сүт-бараан фермазының ажылдакчылары юбилейлиг чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар күрүне планнарын чедиишкиннинг күүседир сорулганы салып алган ажылдап турарлар.

Тес-Хем районнуң малчыннары чайлаглап эгелээн. Бо хүннерде Шуурмактын, Шара-Нуурнуң одарларынче мал сүрген улус-ла хөй. Оларның аразында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады И. Данзурунну, хоочун хойжу, орден-хавыалыг Соян Лудуну, аныяк малчыннар Күрүү Көжеректи, Гена Лудуну болгаш өскелерни-даа көрүп болур. Ам чазагларда үүгле эвээш хойжулар арткан. Олар кыргылданы шалыпкын доозуп, хоюн чуп, тарыдып алгаш, чайлагларже көжүп үнүптеринге белеткенип турарлар.

Тес-Хемниң малчыннарының кол чайлаа Шуурмак. Амгы үеде ооң чайлагларында аалдар көжүп кээп турар. Оларның башкылыы-ла — фермалар.

«Чодураа» колхозтуң Куранда фермазының мурнакчы саанчызы Оюн Ким:

— Маңаа келгеш үр болбадывыс. Ынчаза-даа инектеривистиң сүткүрү илдең апарды — деп чугаалады. Ол ферма байырлалдыг чылдың бирги чартыында 570 центнер сүттү күрүнеге дужаарын шиитпирлээн. СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомунуң коллективтер аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун чыл эгезинден бээр быжыг тудуп келген.

«Тес-Хем» совхозтуң Шокар-Оймакта комсомолчуаныяктарның фермазы чаа-ла көжүп келген. Ферманың саанчылары: «Чазагта турувуста инектеривис сүдү ынай турду. Квартал планын безин күүседип шыдавадывыс. Ынчаза-даа чартык чылдың планын хуусаазында күүседиптеринге бүзүрээр бис. Чайлагта келгенде, дораан-на сүттенир-ле болгай» дижип турар.

«Чодураа» колхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Симчит Оюн Шуурмактың Чинге-Куранда кээп хонган. Ооң кадарган 400 баш хоюнуң деңгели ам-даа эки — Хараал-Тейниң часы көгүнге семирээни илдең. Ол-ла колхозтуң мурнакчы малчыннары Максим Сувандииниң болгаш Өмчүр Данзырыңның кодаанарында хойлар база-ла эки. Бо ийи кадарчының чүс хойга онаштыр 99 хураганны алганы черле мактанчыг.

Шуурмактың чайлагларынга аалдар хуннуң-не немежип, көжүп кээп турар. Дүүн ээн турган чуртту бөгүн көөрге, хой мал шыва алы берген болур. Районнуң бүгү-ле чайлагларында байдал шак ындыг.

К. ЧООДУ.

Кыргылда пунктуларындан

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» кедээ ажыл-агый артелиниң хойжулары кыргылдага белеткелдерни организастыг чоруткаш, кыргылдаже ам киринкен. Колхоз төвүнде болгаш Шара-Нуур салбырның төвүнде ийи кыргылда пунктузу эки дериттинген. Ак-Эрикте кыргылда пунктузунда 18 хачылыг, Шара-Нуурда 12 хачылыг электри кыргылда аппараттары ажылдап турар. Кыргыкчыларны болгаш дүк сайгарар кижилерни четчелеп тургускан болгаш кыргыттынган дуктуг белеткел черинче чорудуп эгелээн.

Баштайгы дөрт хүн ийи пунктуда 1654 баш хой кыргыттынган болгаш бир хойдан ортумаа-биле 2 кг дүк алдынган. Колхозчу ажыл-ишчилер 3,4 тонна эки шынарлыг дуктуг белеткел черинге киргген. Электри кыргылда аппарадында хой кыргын турар Мария Алдын-Херел каш хүннерде 30 ажыг хойну кыргып, кыргыкчылар ортузунда социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ак-Эриктиң кыргылда пунктузун дүк сорттап, савалап турар Седен Ак-оол удуртканы звено хүнде ийи тонна дуктуг сайгарып турар.

Кыргылдада ажылдап турар колхозчуларның аъш-чем хандырылаын эки организастаан. Ак-Эрик суурда кыргыкчылар столоваадан чемненип турар. Шара-Нуурда кыргылда пунктузунда ажылдап турар колхозчуларга чем кылып бээр тускай кижилерни база тургускан. Чугула кампанияда ажылдап турар колхозчуларның хандырылгазын таарыштыр организастааны-биле кыргылда шапкын чоруп, дукте чидириг чок болуп турарын демдеглээри артык эвес.

Д. МИЖИТ.

• • •

Барылын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозу юбилейлиг чылда күрүнеге 44 тонна дүк дужаар совхозтуң салбырларында кыргылда эгелей берген. Үш салбыр ниитиан-биле 30 муң хой кыргыыр, кыргылда пунктуларында 130 хачылыг кыргылда агрегаттары ажылдап турар болгаш ажылчын күжү четчир.

Аянгаты салбыр дүгү хозай берген хойларны кыргын дооскан болгаш хойдан ортумаа-биле 1,9 кг дуктуг алган. Салбырлар кыргаан дүгүн күрүнеге дужаары-биле белеткей берген.

М. ЧҮЛЬДҮМ.

Ажыл-агыйжы байдалда

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырының төп кыргылда пунктузунда ажыл бо хүннерде хайныышкынныг. Эртенгиниң 8 шактан эгелээш, орай кежээге чедир ында электрилиг агрегаттарның, улуг-биче кижилериниң, хойларның ыыт-даажы ырактан-на дыңналып кээр. Кыргылда пунктузунга чоокшулап келирге, «Кыргыкчылар, грамм дук дээш демисежиңер!» деп бижээн лозун көстүп кээр.

Салбыр баштаар чери болгаш мал ажылының тускай эртемниглери хой кыргыыр чугула кампанияга бо чылын эки белеткенген деп чүве пунктуга кээрге-ле көскү. Кыргылда пунктузун чаарты септээн, хой кыргыыр черлерин чугайлаан, арыг-силиг. Шупту 47 электрилиг хачыларны үш одуруг кылдыр чыскаап бадырган. Одуруг бүрүзүнде тускай эдикчилерни, бис чидидер кижилериниң адын бижип быжыглаан. Эмчи аптечказын тургускан, суг-биле хандыртынган.

Кыргыкчыларны сорун киирип турар көскү агитация-биле пункт эки дериттинген. Дуктуг сорттаар, тырыыр тускай кижилерни ында четчелеп тургускан. Салбырның болгаш өске-даа черлериниң кыргыкчыларының бир хүннүг тускай семинарын аңаа эрттирген. Хойжуларның хой кыргыыр тускай графигин кылган. Хойжуларны кыргылда пунктузундан чоок Чер-Чарыкта болгаш Суг-Бажында көжүргүлеп хондургулаан.

Июнь 3-тен эгелеп хой кыргылдазын эгелээн. Баштайгы удаада тыва уксаалыг болгаш бедүүн дуктуг хойларны кыргып турар.

— Салбырда кыргыдар 21 кодан хой бар. Күрүнеге 44 тонна дуктуг садар планнаг бис. Оон 14 тоннаны Биче-Тей салбырының хойжулары дужаар. Ону күүседип болурун баштайгы хуннүң кыргылдазы херечилеп турар—бир хойдан 1,2 килограммдан кудулавайн тур. Бо дээрге, тас дуктуг хойлар болгай. Кыргылда-биле кады хойнуң чуулдазын дарый дооскаш, серпин тайгаларже көжүп үнүптер бис — деп, салбырның зоотехниги Ооржак Дыртык тайылбырлады.

76 харлыг пенсионер, коммунист Ооржак Чадамба мынча диди:

— Мында электрилиг хачыларны солуп, чидидип берип турар, а электрилиг хачы чедишпээн, хол-биле кыргыкчыларның хачызын чидидип берип турар кижи мен.

Хоочун коммуниске оон-биле кады ниити кыргылданы хайгаарап, хынап турарын база-ла даасканы. Ол ам беш чыл улаштыр чазын, күзүн кыргылда пунктузунда ажылдап келген. Ол партия организациязының даалгазын ак сеткилдии-биле күүседип турар. Кыргылда пунктузунда тускай харысаалгалыг дежурныйларны база тургускан.

Биче-Тейниң кыргылда пунктузунда «чымчак алдын» дээш ажылдың эгелээн мыйдыт эки байдалын, оларның кыргыкчылар аразында салган социалистиг чарыштың шын тургусканын көргеш, биче-тейжилер юбилейлиг чылда боттарының мурнунда салган сорулгазын күүседип шыдаар дээрзинге бүзүреп болур.

Х. МОНГУШ.

1967 ч. ИЮНЬ 9 ПЯТНИЦА № 134 (6771).

Чымчак алдын

ШЫНАРЛЫГ, ХӨЙ ДҮК ДЭЭШ

Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң кол зоотехниги И. Шершневадан хой кыргылдазының дугайында айтырыг салырымга, мынчаар чугаалады:

— Чартык бөдүүн дүктүг хойларның кыргылдазын июньнуң 15—20 үезинде эгелээр бис, а нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойларныын — июльда эгелээр. Бирги эзлчегде төрүүр хойларны кыргыыр, оң соонда эрткен чылдың хураганнарын болгаш эң сөөлүнде — ирттерни кыргыыр. Хөй күш үнер болгаш нарын бо ажылдың хуусаазын агаар бойдустуң байдалынга хамаарыштыр база хойларның байдалын, оларның дүгүнүң хирезин барымдаалап тургаш тодаргайлаар бис...

Кыргылданың хуусаазын өскертип алганывыстан бээр ам үшкү чыл болуп тур, оң түннели багай эвес болуп турар. Бир эвес оң мурнунда хураганнардан бир башка онааштыр улуг дээрге-ле 2 кг дүктү ап турган болзувусса, ам — 2,5-тен 4 кг чедир ап турар апарган бис.

Зоотехниктиң бо чугаазын дыңнааш, кыргылда пунктуларының белеткели кайы хире чоруп турарын сонуургай бердим.

— Бисте кыргылданың ийи пунктузу бар чүве, бирээзи — совхоз төвүнде, ийигизи — Ак-Туруг салбырда — деп, зоотехник ынча дээш, совхозтуң төп кыргылда пунктузунуң белеткелин барып көөрүн саналдаан.

Кыргылда пунктузу бо. Узун кажаа. Оң иштинде 107 хачылыг, электри-биле ажылдаар кыргылда агрегады бар. Аңаа хачылар бистерин чидидип чаныылаар талазы-биле хоочун ажылдакчы Кыскан Бурбужапка таваржы бердивис. Кыргылда пунктузунуң канчаар ажылдаарын ол биске тайылбырлап берди. Аңаа хойларны салбырлап айтып каан график ёзугаар келзин дээн хүнүнде айдеп эккелгеш, тускай кажаага киириптер. Оортан хачыларның санын барымдаалап, хойларны ийи талазында кыргыыр хачыларлыг кудумчучугашка киирип келирге, кыргыкчылар хойларны кыргыыр черинге ап алгаш, кыргып эгелээр. Дараазында—кыргаан дүктү учётчикке чедирер. Оң соонда дүктү тускай кижилер сорттап, классификастаар, ынчангаш кандыг сорттуг дүгүл база нарын дүк бе азы бөдүүн дүк бе дээрзин бижип каан харжактарже дүктүң сортун барымдаалап киир каггылап каан турда, арыг дүктү деңзилээш пресстеп баскаш, шоодайга суккаш, чүдүрүп чорудар.

Совхозка бо чылын чеже хой кыргыырыл? Бо айтырыгга кол зоотехник:—33,5 муң хой кыргыыр бис — деп харыылады. План ёзугаар алырга совхоз күрүнеге 86 тонна дүк дужаар, а хүлээлге —101 тоннаны бээр. Моон-биле холбаштыр зоотехник-биле арааныс мындыг чугаалажыышкын болду:

— Ол хүлээлгеңер күүсеттинер дээрзинге быжыг бүзүрелиңер бар бе?

— Чугаажок бар. Чүге дээрге эрткен чылын дүк садарының планын 117 хуу күүсеткенивис бадыткал болуп турар, оон аңгыда хойларның ажаалгазы бо чылын улам дээре болганы база аңаа үндезин болур.

— Бир хойга онааштыр кайы хире дүк алыр бодалдыг силер?

— Эрткен чылын хой бүрүзүнден-не ортумаа-биле 2,8 кг дүк алган бис, бо чылын оон хөй болур ужурлуг.

— Кыргылданы каш хонук иштинде доозар планныгыл?

— Колдуунда 15, улуг дээрге-ле 20 хонук иштинде доозар бис.

— Ынчаарга хой кыргылдазынга белеткел кандыг чоруп турарыл, каш кыргылда пунктузу барыл?

Бо сөолгү айтырыгга харыы хөй болгаш тодаргай болган. Совхозта төп кыргылда чериндан аңгыда, Ак-Туруг салбырында 38 хачылыг кыргылда агрегады база бар. Төп кыргылда черин көөрге, белеткел барык доозулган. Ам чүгле шаланың чамдык черлериниң бетонун чамаары, пунктунуң бажыңының иштин аштап арыгаары, кыргыкчыларга хамаарышкан хандырылга күүлдерин организастаары арткан.

Кыргыкчы кадрлар колдуунда бар. Ол болза эрткен чылдарда кыргылдага каш удаа киржип келген, дуржулгалыг кижилер-дир. Оларга, чижээлээрге, эштер Деревева, Брюханов, Серээжикей, Санаа болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар эрткен чылын хой кыргылдазынга шылгарааннар: чамдык кижилер хүнде үгүле 20 хире хойну кыргып турда, олар 50—60 чедирип тургулаан.

Бо хүннерде кыргылда пунктузунга чеде бээрге, үстүнде айыткаанывыс Бүрбүжап ында бо-ла олурар. Ол ам муң ажыг эжеш хачы бистерин чидидип чаныылаан.

— Ол дээрге бисте ам чеди чайын ажылдап турар киживис чүве, хойларны кыргып эгелей бергенде, кыргыкчылар шаптыланы берген хачы бистерин ыяавыла аңаа чидиттирип алырын күүзүр болгайлар—деп, Бүрбүжаптың дугайында мастер Брюханов чугаалап турар.— Бир кижи кыргылда хүннеринде дыштанмайн ажылдап турган болгаш үгле ажылын доозуп алгаш, ам дыштангылааннар.

Дүктү арыг кылдыр ажаар, сорттап классификастаар, ынчангаш күрүнеге эки шыныарлыг дүктү дужаар талазы-биле эрткен чылдан эки ажылдаар дугайында хемчеглерни ап турар. Ылаңгыя кыргыкчыларның семинарын чоруткан, кыргылда чедип келирге, кыргыкчыларны хуралга чыггаш, кыргылданы канчаар чорудар талазы-биле тодаргай чугаалажып алыр.

Эрткен чылын совхозка кыргаан дүктүң чамдыызы шынар талазы-биле багай болган үүл бар, ынчангаш дужааган дүктерни катап сорттаанының түннелинде совхоз 2 муң рубльди чедир албайн барган. Бо чылын ындыг таварылганы болдурбас дээш бүгү хемчеглерни алыры көрдүнген. Оң-биле үезинде хүнде 12 эжеш бисти чаныылаар турда, ол 27 чедириптер болдур ийин, чүге дээрге оң чаныылаарының шынары эки. Харын-на оң ужурунда кыргыкчылар ону хунаажы бээрлер.

Кыргылда черинде электри агрегатты септеп, ону белеткээринге дыжын бодавайн, онза кызымаа-биле ажылдап турганнар база бар. Ол болза монтажник В. Козулин, чолаачы-монтажник Н. Дамажык, чаныычы В. Колосков олар-дыр. Кыргылдага белеткелди хуусаа бетинде доозар дээш, ол кижилер ылаңгыя майның 8—9 кады сөөлгү хүннерде совхозтуң салбырларында хойларны аралап кыргыыр ажыл эгелээн, ол үүл дээрге кол кыргылда эгелээриниң мурнунда хойларның дүгү дүжүп, черге каар чоруун болдурбас дээш ындыг аралаашкыннарны кылып турары ол.

Кыргылда белеткелинге чедишпейн турар үүлдер база бар: хачылар бистерин чидиглендирип чаныылаар агрегат чедишпес, бо талазы-биле чагыгны шагда киирген турбуже, «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыгда салбыры ону ам-даа чорудуп бербээн. Агрегаттарны ажылдадыр электри моторунга чамдын кезектер база четпес. Бо четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап эгелээн.

Төп кыргылда пунктузунга хүнде 1500 баш хойну кыргып үндүрүптер кылдыр планнаан болгаш кыргыкчыларга хамаарыштыр белеткел барык доозулган, чижээлээрге, кижилерниң чунар черлери, ижер суг кудар савалары, машина чуур содалыг суг, аржыыл, савак шуптузу белеткеттинген. Кыргыкчыларга столовая белен, оларга херек болу берзе, удуур-чыдар черлерни таарыштырар. Көскү агитацияга холбашкан үүлдерни таарыштыр кылырының планы тургустунган.

Хойларны кыргаан соонда, ол дораан оларны чуур, ынчангаш чуулда чери шагда-ла белен болгаш сөөлгү хүннерде ында инектер чуп турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн байырлаар бо чылда алдынган социалистиг хүлээлгелерни дүк кыргылдазының талазы-биле база үлегерлиг күүседиринге совхозтуң ажыл-ишчилери быжыг бүзүрелдиглер, оларның мурнунда — Төрэзн чуртка хөй, эки шынарлыг дүктү бээр деп кол сорулга туруп турар. Оң күүсеттинери чигзиниг чок.

С. САЛЧАК.

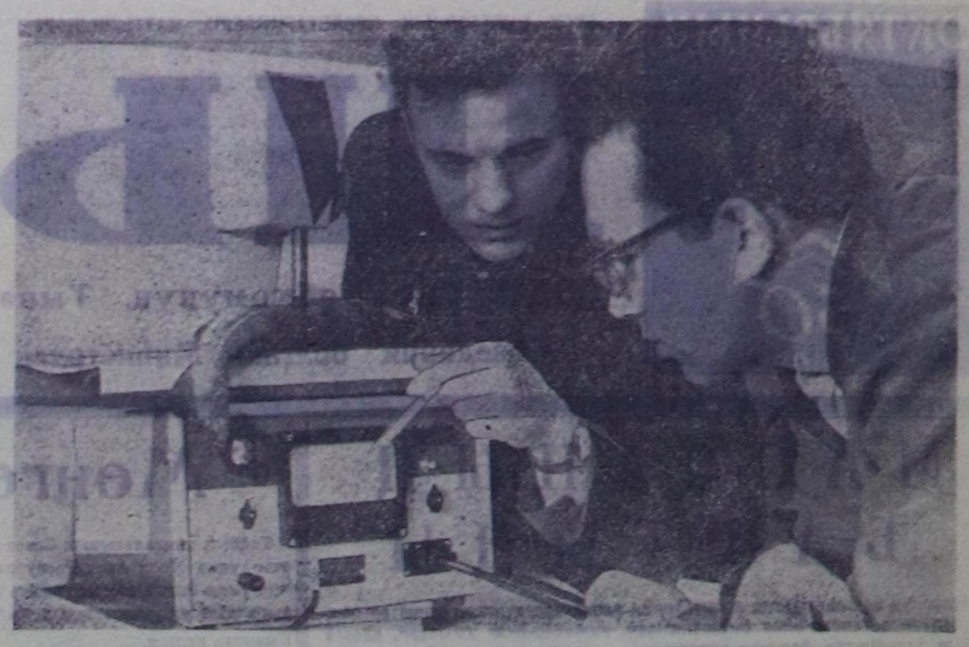

МУРМАНСК. Чаа тудуп келген балыкты деңзиге салырының мурнунда садыгжы кижи ону тускай приборга салып алыр, ук балыктың сортун болгаш дошка кадагаланының хуусаазын ол приборда чурагай дораан көргүзүптер. Ону садып алган кижиниң сеткилинге дыка өөрүнчүг.

«ЭПОС-1» дээр ол приборну Мурманскяге тургускан болгаш ол черниң балык консерва комбинадынга шылгалданы чедишкиниг эрткей. ССРЭ-ниң улус ажылагый чедишкиннериниң делгелгезинге удавас оон-биле таныжып ап болур.

ЧУРУКТА: чаа приборнуң чогаадыкчылары, эртем ажылдакчылары Н. Жогов биле Ю. Эменджиянц.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СҮМЕЛЕШСЕ ЭКИ

Ажылчыннарның, ылаңгыя тудутда ажылдап турарларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының хүлээлгези болур. Тудуг херекселдеринден аңгыда ажылчыннарга тускай хептерни чогуур хуусаазында берип турарын коллективтиг керээлерде айытқан болгай.

«Тыва кобальтының» тудуг эргелели ажылдап кедер тускай хеп-биле үргүлчү хандырып турар. Ындыг болза-даа ол хептиң хемчээли ажылчыннарның хөй кезиинге таарышпас болуп турары хомуданчыг. Чоокта чаа чайгы сезоннуң тускай хевин эккелген. Оларның хемчээли 50-ден өрү дугаарлыг болганындан ажылчыннарның хөй кезии алган хевин боттары кызыра даарадыр ужурга таварышканнар. Мындыг таварылга биске чаңгыс удаа эвес таваржып келген. Хандырылга килдизиниң ажылдакчылары тускай хепти чагыдарда, садып алырда, тудугда ажылчыннарга кандыг дугаарлыг хеп таваржырын тодарадыр, олар-биле сүмележир болза, бо шиитпирлеттинип болур айтырыг.

Д. ЧҮЛЬДҮМ-ООЛ,
тудугжу.

Улусчу контроль боттаныышкында

КОНТРОЛЁРЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, оон күүседези дээш эрес-шудургу ажылдап турарлар. СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш республиканың профэвилелдер Чөвүлели 1967 чылдың баштайгы кварталының түннелдери-биле Каа-Хем районну социалистиг чарыштың тиилекчизи деп демдеглээн. Планны онаалдалар күүселдезинге бедик көргүзүглери дээш, районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун 500 рубль шаннал-биле катай тывыскан. Бо хүннерде районнуң ажыл-агыйларында мурнакчыларның саны өзүп турар.

Районда улусчу контрольдуң 42 постулары, 22 бөлүктери ажылдап турар. Ында 630 ажыг коммунистер, комсомолчулар, болгаш кежигүн эвестер бар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажыл-агыйжы эвес чорукту узуткаар талазы-биле улуг ажылдарны чорутпушаан, бригада, ферма, цех бүрүзүнүң планныг онаалдаларының база социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин организастаар, ону контрольдаар дээш, районда улусчу контроль постуларының, бөлүктериниң кежигүннери тодаргай хемчеглерни ап келген. Контролёрлар ажыл-агыйларда байдалды үргүлчү хынап, четпестерни анаа эрттирбейн, ону болдурбазының аргаларын чедип албышаан, колхозтарга, совхозтарга бүдүрүлге фондуларының ажыглалын экижидер, ниитининг малының баш санын өстүрер, тараа болгаш өске-даа культураларның дүжүдүн бедидер талазы-биле партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга партия болгаш совет органнарга көскү дузаны чедирип турарлар.

Бистиң районнуң улусчу контролёрларының практиктиг ажыл-чорудулгаларында чаа, солун үүлдер хөй. Чер-черде улусчу контроль бөлүктериниң даргалары активтиг чорудар ажылдарын бөлүктүң кежигүннериннге таныштырып, кандыг-даа хыналданы чедишкиниг чоруларының аргаларын дилеп тып турар. Улусчу контрольдуң ажылынга штаттан дашкаар инспекторлар Н. Шипилин, А. Селина, Ф. Головко, Г. Федорова, Г. Капустина олар база идепкейлиг киржин турар. Колхозтарда, совхозтарда болгаш бүдүрүлгелерде алаян хөй улусчу контролёрлар боттарының бүдүрүлге болгаш хөй-ниити даалгаларын ак сеткилдиг күүседип, чоннуң хүндүткелин чаалап ап турар.

«Октябрь 14 чылы» колхозта бөлүктүң кежигүну В. Бычков часкы тарылга үезинде чаштырылга агрегаттарынга автомашина-биле тараа сөөртүп чедирип тургаш, агрегаттарның үүгле үзүк чок ажылдаарын хандырган эвес, тарылганың шынарын база хынап турган. Үрезинге хереглээр тараа изип, үрелип чыдырда чогуур үеде эскерип кааш, бодунун киржилгези-биле хемчээн алган. «Кызыл тук» колхозта бөлүктүң кежигүну В. Микушин өл-шыкка үрелип чыткан цементини шыгжамырже чайладырын организастаан. «Бурунгаар» совхозта бөлүктүң кежигүну И. Оюн бодунуң чамдык саанчы өөрү инектериниң судун четче саап албайн турарын эскерип кааш, чогуур черге дыңнаткан. Ажылда хажыдыышкынны ынчаар чайлатканы ниити сүт чыылдазын арбыдаткан. Сарыг-Септиң аъш-чем магазинининг садыгжылары Коверзина биле Пшеницина оларның хереглекчилерге барааннарны шын эвес деңзилеп берип, үндүр бижип каапкан пряниктерни садыглап турган үүлгедиглерин улусчу контролёрларның дузазы-биле тодаткаш, бо талазы-биле чогуур хемчегни алган. Магазинде чаа садыгжыларны киирген.

Хамаатылардың хууда малының нормазының дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын удуртулга болдурбушаан, улусчу контролёрлар бо талазы-биле хыналда чоруткаш, чамдык көдээ Советтериниң хамаатылары нормадан ажыг малдыг бооп турарын олар илдеткен. Бүрен-Хем көдээ Советтиң хамаатылары Дарган Херел, Куулар Бавук олар артык инектерлиг болган. Бүрен-Аксы көдээ Советтиң хамаатызы Салчак Мижит-оол нормадан ажыг бир баш инекти, 16 баш шээр малды тудуп турган. Чамдык хамаатылар чизеде бар малының берзе чогуур дүгүнден ажыг хемчээлдиг дук садып турганын улусчу контролёрлар эскерип кааш, хыналда чоруткан. Олар боттарының туразы-биле малын четче чизелетпейн, чажырып турганы илерээн. Район төвүнде электри станциязының механиги И. Россыпчук бодунуң эрге-дужаалын ажыглап, ажылынга чамдыкта эзирик кээр, 1964 чылда станцияның моторлуг хирээзин садыпкаш, акшазын бодунга шиңгээткен деп медээ улусчу контроль комитединге келген. Хыналда фактыларның шынын бадыткаан. Эш-тин дугаарлыг хеп-биле үрелиг хандыгы чедишкиниг эрткей. СССР-ниң улус ажылагый чедишкиннериниң делгелгезинге удавас оон-биле таныжып ап болур.

Россыпчукка самчыгдапкан акшазын эгиттирген.

Сарыг-Сеп суурнуң чурттакчылары сүт болгаш сүттен кылган продуктулар-биле ындыг-ла эки хандырылбаайн турарын улусчу контроль комитеди өөренип көргеш, райкууском-биле кады тускай комиссия тургускаш, район төвүнде сүт хүлээп алыр пунктунуң ажылын хынаан соонда, ук организация магазиннерде сүтту ажыттайн тургузуп садар черлер чок болганындан үгле 5—6 хире садыг точкаларынга ону киирип турганы илерээн. Чурттакчыларның бо продуктулар-биле хандырылгазын экижидер соруга-биле суурга сүт, эзт магазинин организастаар дугайында комиссия райкуускомга болгаш райпога санал киирген. Ук магазин чоокку уеде ажыттынар деп турар.

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр соруланы салып турар. Улусчу контролёрлар орта база-ла идепкейлиг киржин соруулгалыг.

Я. САВКИН,
Каа-Хемниң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Шалыпчы тудугжу

Өвүр районунуң «Кызыл тук» колхозунуң төп суурунга чаа тудуглар чыл келген тудум-на немежип турар.

Ол бүгү шевер холдуг тудугжуларның ажылы-дыр. Бо чылдың эгезинде олар колхозтуң контора тудуун дооскан. Юбилейлиг чылда колхозтуң мурнунда тудуг планы хөй.

Тудугжулар Октябрьның байырлалынга чедир көрдүнген малчыннар чурттаар он бажыңнарны болгаш он кажааларны, уруглар садын алгыды тударын доозупканнар. Суурнуң бүгү чурттакчылары кире бээр чанында стадионнуг чадагай театрның тудуун доозуп турар.

Тудугжулар үгле боттарының ажылынга кызыгаарлаттынмайн кожазында МАР-ның Сагиль көдээ ажыл-агый каттыжылгазынга дузаны көргүзүп турар. 1965 чылда 165 олуттуг школаны, складты, конторану тудуп, музейниң соңга, эжик кастактарын кылып берген.

Д. ТАНГАЙ-ООЛ.

1967 ч. Июнь 9.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

СОЦИАЛИСТИГ АЖЫЛ-АГЫЙ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ҮНДЕЗИНИ

Совет эрге-чагырга хаанныг Россиядан салгал кылдыр үгле хожудангай экономиканы эвес, харын делегейниң бирги дайынының, даштыкы интервенциянын болгаш хамаатыны дайынның уламынан дөжээнге чедир үрелген ындыг экономиканы алган.

Хоозуралды ажып эртип, улус ажыл-агыйын катап тургускаш, аныяк Совет күрүне чуртту индустриализастаарынче болгаш электрижидеринче кирип шыдаан. Бүгү экономиканы чаартыр чорукту машиналыг улуг индустрияның уг-шиинге тургускан. В. И. Ленининиң бодалы-биле алырга, ол индустрия болза социализмче шилчиишкининиң үндезини, бүдүрүкчү күштериниң байдалын барымдаалап, бүгү ниитилел хөгжүлдезинин кол угланыышкынының талазы-биле алырга, социалистиг ажыл-агый организациязының үндезини болуп турган.

Ниитилел бүдүрүлгезинин өзүлдезинин бедик темпилери болгаш чурттун хөгжүлдезинин тускайлан чоруу машина тудуушкунунун күчүлүг ада-чурт базазын тургусканының соонда болдунар аргалыг болу берген. Революция мурнундагы Россияның ниити продукциязының ниити хемчээлинге машина тудуушкунунун бот деңзизи Россияның экономиказынга өн-не таарымчалыг болган 1913 чылда үгле алды хуу болган. Машиналарга болгаш дериглерге чурттун хереглеи ынчан ада-чурттун машина тудуунун күсели-биле барык 60 хуу дуглаттынып турган. Машиналар бүдүрери чер быдараан турган.

Чуртту индустриализастаар төлээде, машина тудуушкунунун чаа базазын — аар үлетпүрүнүң чүрээн тургузары эргежок чугула турган. Станок тудуушкунун, ужар-чүүл, химия, металлургия, энергетика, автомобиль, трактор үлетпүрүн болгаш машина тудуушкунунун өске-даа адырларын баштайгы беш чылдар планнарының чылдарында Совет Эвилелинге тургускан. Аар машина тудуушкунунун Урал болгаш Ново-Краматорск заводтары, Луганскининг локомотив, Москваның болгаш Горькийниң автомобиль, Волгоград, Харьковтуң болгаш Челябинскининг трактор, Запорожьенин комбайн заводтары болгаш өске-даа ол ышкаш ындыг улуг бүдүрүлгелер ажыглалга кирген.

1932 чылдың төнчүзүнге чедир машина тудуушкунунун болгаш металл ажылдап кылырының продукциязы 1913 чылдыынга деңнээрге чеди катап, 1928 чылдыынга деңнээрге — 4,2 катап өскен. Көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрери чуртту индустриализастаарының бирги беш чылының дургузунда барык 5 катап, электротехника кылыглары — беш ажыг катап көвүдээн. Эргежок чугула дериглериниң кол кезиин ада-чурт бүдүрүлгелериниң бүдүрүп үндүрүп турар апарганының соонда ССРЭ-ниң экономиктиг күчүзү дыка өскен.

Ийиги болгаш үшкү беш чыл планнарының чылдарында совет улус ажыл-агыйының бүгү адырларын техника талазы-биле чаарты чепсегээн. Ол чылдарда машина тудуушкунунун бүдүрүлге базазы база дыка чаартынган. 1937 чылда-ла чаа болгаш чаарты дерээн заводтарының бүдүрүлге фондулары машина тудуушкунунун бүгү бүдүрүлге фондуларының барык 86 хуузу болган. Машина тудуушкунунун болгаш металл ажылдап үндүрериниң бүдүрүлгелери 1940 чылда продукция бүдүрүп үндүрерин 1932 чылдыынга деңнээрге беш катап көвүдеткен. Аар индустрияның ол адырлары бүгү улус ажыл-агыйын машиналыг улуг бүдүрүлгениң уг-шиинге тургузуп, ССРЭ-ниң техника-экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун хандырып, чуртун камгалалын быжыглаан.

Машина тудугжуларының мергежилдиг кадрларын тургусканы дайын мурнундагы беш чылдарның улуг чедишкини болган, оларның саны 2, 4 миллион кижи четкен, а инженер-техниктиг ажылдакчыларның саны дөрт үүс муң кижи ажып турган болгаш 1928 чылдыынга деңнээрге он дөрт катап көвүдээн. Одалга, металлургия болгаш үлетпүрүнүң өске-даа адырларында хөй чымыштыг ажылдарны механизастаарынга машиналарны болгаш дериглерни бүдүрери дүрген өзүп турар апарган, дериглерни дашкаартан садын алыры дыка кызырылган, бодунун хереглелдерин ада-чурт бүдүрүлгезинин машиналары болгаш дериглери-биле хандырарының оруунга чурт быжыы-биле туруп алган.

Дайын мурнундагы чылдарда-ла металл кезер станоктарның эки шынарлыг автоматтыг шугумнарын тургускан, янзы-бүрү бүдүрүлгелерге автоматтарның конструкцияларын ажылдан кылган, бүдүрүлге чорудулгазында операция контролюнга болгаш индустрия контролюнга приборавтоматтарны бүдүрерин организастаан. Кара болгаш өңнүг металлургияга, хөмүр даш, нефть, химия үлетпүрүнге, электростанцияларга ада-чурттун автоматиказы нептерээн.

Совет машина тудуушкуну Ада-чурттун Улуг дайынының үезинде база хөгжээн, ынчалза-даа ол ынчан чүмү-биле чурттун камгалалының шуут негелделеринге чагыткан турган. Дайын үезинде өн-не күчүлүг үлетпүрлүг район Урал турган. 1942 чылда ССРЭ-ниң бүгү машина тудуушкунунун болгаш металл ажылдап кылыр үлетпүрүнүң продукциязының үштүн бир кезиин аңаа бүдүрүп турган. Барын Сибириниң машина тудуушкун болгаш металл ажылдап кылыр үлетпүрү 1943 чылда продукция бүдүрүп үндүрерин 1940 чылдыынга деңнээрге он бир катап көвүдеткен. Поволжьеге, Ортаа Азияга, Казахстанга болгаш Чөөн Сибирьге машина тудуушкунунун баазазы дыка калбарган.

Бүгү улус ажыл-агыйынга, оон иштинде машина тудуушкунунга дайынның таварыштырган аажок улуг үрегделдери туразжок, машина тудуушкунунун болгаш металл ажылдап үндүрериниң дайын мурнундагы деңнели 1947 чылда-ла чедип алдынган, а 1965 чылда — эрткен чеди чылдың сөөлгү чылында — машина тудуушкунунун болгаш металл ажылдап үндүрериниң продукциязын бүдүрери 1940 чылдыынга деңнээрге 16 ажыг катап өскен болгаш үлетпүр продукциязының ниити өзүлдези 7,9 катап өскен.

Совет машина тудуушкунунун үлетпүрүнүн хөгжүлдезинин амгы үезинин характерлиг демдээ болза оон техниктиг деңнелиниң бедиишкини болгаш эң-не амгы шагның машиналарын бүдүрерин шиңгээдип алганы болуп турар. Чижээлээрге, 1950 чылда машиналарның болгаш дериглериниң чаа 650 хевирлерин, 1955 чылда — 1056, 1960 чылда —3099, а 1965 чылда — 3366 чаа хевирлерни шиңгээдип алган. Бүдүрүүшкунунун дешилгелиг аргаларын машина тудуушкунунда соксаал чок шиңгээдип ап болгаш нептередип турар. Машиналарны болгаш дериглерни даштыкыдан киир сөөртүп ап турган чурт турганындан ССРЭ янзы-бүрү машиналарны болгаш дериглерни эң хөйү-биле дашкаар үндүр садар чурт болу бээринге ол бүгү үүлдер идиг берген.

Машина тудуушкунунда болгаш металл ажылдап кылыышкынында ам дуушкунунун болгаш металл ажылдап кылыр үлетпүрүнүң продукциязының ниити бир кезиин аңаа бүдүрүп турган. Барын Сибириниң машина тудуушкун болгаш металл ажылдап кылыр үлетпүрү 1943 чылда продукция бүдүрүп үндүрерин 1940 чылдыынга деңнээрге он бир катап көвүдеткен. Поволжьеге, Ортаа Азияга, Казахстанга болгаш Чөөн Сибирьге машина тудуушкунунун баазазы дыка калбарган.

Бүгү улус ажыл-агыйынга, оон иштинде машина тудуушкунунга дайынның таварыштырган аажок улуг үрегделдери туразжок, машина тудуушкунунун болгаш металл ажылдап үндүрериниң дайын мурнундагы деңнели 1947 чылда-ла чедип алдынган, а 1965 чылда — эрткен чеди чылдың сөөлгү чылында — машина тудуушкунунун болгаш металл ажылдап үндүрериниң продукциязын бүдүрери 1940 чылдыынга деңнээрге 16 ажыг катап өскен болгаш үлетпүр продукциязының ниити өзүлдези 7,9 катап өскен.

Совет машина тудуушкунунун үлетпүрүнүн хөгжүлдезинин амгы үезинин характерлиг демдээ болза оон техниктиг деңнелиниң бедиишкини болгаш эң-не амгы шагның машиналарын бүдүрерин шиңгээдип алганы болуп турар. Чижээлээрге, 1950 чылда машиналарның болгаш дериглериниң чаа 650 хевирлерин, 1955 чылда — 1056, 1960 чылда —3099, а 1965 чылда — 3366 чаа хевирлерни шиңгээдип алган. Бүдүрүүшкунунун дешилгелиг аргаларын машина тудуушкунунда соксаал чок шиңгээдип ап болгаш нептередип турар. Машиналарны болгаш дериглерни даштыкыдан киир сөөртүп ап турган чурт турганындан ССРЭ янзы-бүрү машиналарны болгаш дериглерни эң хөйү-биле дашкаар үндүр садар чурт болу бээринге ол бүгү үүлдер идиг берген.

Машина тудугжулары боттарына металл кезер бедик бүдүрүкчүлүг мун-мун станоктарны болгаш дарганналга-тапталга машиналарын, автоматтыг станок шугумнарын, шуткулга машиналарын болгаш көдүртүр транспорт херекселдерин тургускан-үлетпүрүнүң сес миллион чыгам ажылчыннары ажылдап турар, ол дээрге үлетпүрде ажылдап турар бүгү ажылчыннарның ниити санының үштүн бириниң хөйү болуп турар.

ССРЭ-де машина тудуушкуну үлетпүрну ниитизи-биле алырга оортан дүрген хөгжүп келген болгаш хөгжүп-даа турар. Бир эвес бо чылын үлетпүр 1913 чылдыынга деңнээрге продукцияны чеден ажыг катап хөйну бээр болза, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдап кылыышкыны барык 590 катап хөй продукцияны бээр.

Улус ажыл-агыйында металл кезер станоктарның парыгы 1966 чылдың январь 1-де 2 миллион 880 муң санныг турган болгаш революция мурнундагы Россияныыдан 38 катап ажып турган. Дарганналга-тапталга машиналары ам 610 муң — ол дээрге 1913 чылдыынга деңнээрге барык 34 катап хөй болуп турары ол.

1966 чылда чурттун ховуларынга бир миллион 700 муң тракторлар, тараа ажаан алыр 540 муң комбайннар, миллион ажыг чүк автомобильдери база көдээ ажыл-агыйның өске-даа миллион-миллион машиналары болгаш чепсектери ажылдап турган.

Совет машина тудугжулары ам 125 муң ажыг аттарлыг машиналарны, механизмнерни, дериглерни болгаш өске-даа кылыгларны үндүрүп, оларның шынарын экижидип, күчүзүн, дүрген чоруушкунун, ылаптыг ажылдаарын болгаш идегелдиин бедидип турар. Ам олар чурттун улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга эргежок чугула кандыг-даа машиналарны болгаш дериглерни, механизмнерни болгаш приборларны белеткеп шыдаар.

Машина тудугжулары боттарына металл кезер бедик бүдүрүкчүлүг мун-мун станоктарны болгаш дарганналга-тапталга машиналарын, автоматтыг станок шугумнарын, шуткулга машиналарын болгаш көдүртүр транспорт херекселдерин тургускан-нар. Металлургия үлетпүрүнде делегейде эн-не улуг дээн домна болгаш мартен суугулары, ада-чурттун бедик бүдүрүкчүлүг прокат станнары, каңны соксаал чок эзилдириниң установкалары, кислород хөрүктүг күчүлүг конверторлар болгаш өскедаа дериглер ажылдап турар.

Даг үлетпүрү болгаш тудуг чаңгыс болгаш хөй ускууштуг мун-мун экскаваторларны, бульдозерлерни болгаш чер казар өске-даа хөй-хөй техниканы алган. Ажыктыг казымалдарны чер адаандан казар бир өөр нарын машиналарны тургускан, олар күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш ажылга ондак чок болур чорукту хандырып турар. Автомобиль транспорту 0,8 тоннадан 40 тонна чедир чүк сөөртүр хөй санныг янзу-бүрү автомобильдерлиг. Демир өрүк транспортунда камналга чок паровозтарны болгаш бичии вагоннарны эки камналгалыг тепловозтар болгаш электровозтар, хөй чүк кирер вагоннар-биле солун турар. Шакта муң ажыг километр дүрген чоруун тургаш, чүктерни болгаш пассажирлерни сөөртүр аргалыг амгы үениң самолёттарын агаар транспорту ап турар. Үлетпүрнүң химия болгаш нефть адырлары чаа материалдарны, продуктуларны бүдүрер күчүлүг заводтарны, көдээ ажыл-агыйга кылымал чемишчидилгелерни бүдүрер заводтарны тударынга аппаратура, машиналар болгаш приборлар-биле хандыртынган. Үнүш болгаш мал ажылында ажылдарны механизастаарыбиле бедик бүдүрүкчүлүг техниканы көдээ ажыл-агыйже чорудуп берип турар.

Делегейниң өске чурттарынче улам-на хөй санныг машиналарны болгаш дериглерни үндүр садып турар. Чижээлээрге, 1965 чылда бир миллиард рубльдиң янзы-бүрү машиналарын болгаш дериглерин даштыкыже үндүр саткан. Бир эвес 1913 чылда машиналарның болгаш дериглериниң экспортунуң үлүг-хуузу ниити экспортка 0,3 хуу турган болза, 1965 чылда 20 хуу четкен.

Машина тудуушкунунда болгаш металл ажылдап кылыышкынында кара металлдарниң прокадының ниити бүдүрүүшкунунуң ам 40 ажыг хуузун, электроэнергияның бештин бириниң хөйүн ажыглап турар.

ССРЭ-де бүдүрүп үндүрүп турар бүгү үлетпүр продукциязының дөрттүн бириниң хөйү машина тудуушкунунуң болгаш металл ажылдап кылырының бүдүрүлгелериниге онаажып турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазы машина тудуушкунунуң хөгжүлдезинин темпилерин улам ыцай бедидерин көрүп турар. Күш-ажылдың байдалдарын экижидеринге болгаш чиигедиринге дузалаар, ажыл хүнүн кызырар, совет кижилериниң амыдырал-чуртталгазын чаагайжыдар, аар күш-ажылын чок кылыр, а оон соонда мергежил чок янзы-бүрү күш-ажылды чок кылыр арганы бээр бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны бүдүрери көвүдээр. Автоматтыг шугумнарны, автоматчыдылганы, телемеханиканың болгаш электрониканың хереклеларын, ылап ажылдаар приборларны бүдүрерин бүгү хемчег-биле күштелдирер. Чиг-этти болгаш энергияны чарыгдаарын кызырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер аргалыг машиналарның конструкциязы дүрген калбарар.

Машина тудуушкунунун бүдүрүлгезинин бодунун тургузуу беш чылда база дыка өскерлир, машина тудуушкунунуң продукциязының ниити хемчээлинге автомобиль тудуушкунунун, станок-инструмент үлетпүрүнүн, болгаш прибор тудуушкунунун бот деңзизи бедиир. Машина тудуушкунунун адыр бүрүзүнге ажыглалга өн-не идегелдиг болгаш үр эдилелдиг машиналарны база дериглерни колдады хөгжүдер.

К. ВИНОГРАДОВ.
ССРЭ-ниң Курилының килдис начальниги.

Бо чүүлдү „Комсомольская правдага“ парлаан

ХУУДА ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛУР

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу тудуундан — Ак-Довурактың дагдүгү комбинадындан келген чагаа болза шалыпчы тудугнуң удуртукчуларының талазындан эки-турачыларының амыдырал хандырылга болгаш бүдүрүлге хереглелдеринге корум-чурум чок хамаарылгазының дугайын чугаалаан турар. Республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгызын тудары-биле ырак тыва черге Москвадан келген чээрби комсомолчу ол чагааның адаанга ат салганнар.

Бо эки-турачыларның чагаазын республиканың партия ажылдакчылары-биле кады хынаары-биле Тыва АССР-же ужуп чоруптарын бистиң тускай корреспондентивис В. Игнатенкога дааскан.

СЭКП обкомунуң, комсомол обкомунуң секретарылары, республиканың өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары ук чагааны Кызылга кичээнгейлии-биле танышкан. Шынында, чагаада кирген чамдык фактылар улуг чигзиниишкинни дораан-на болдурган: СЭКП болгаш ВЛКСМ обкомнарының ажылдакчылары шалыпчы тудутга үргүлчү барып, бүгү ажыл-херек-биле таныжып турган... Ындыг болзажок Ак-Довуракче дораан чоруур болгаш чагааның одуруг бүрүзүн ол черге баргаш хынаар деп шиитпирлээн.

Даартазында хүн эртен эрте бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунче Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП обкомунуң үлетпүр-транспорт киздизиниң эргелекчизи Г. Н. Долгополов, ВЛКСМ обкомунуң секретары А. Бакулин болгаш бистиң корреспондентивис чорупканнар.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Бис Ак-Довуракка дүшүп чедип келдивис. Кудумчу эвээргей турду— бүгү хоорай тудутда ажылдап турар. Ак-Довурак хоорай улуг эвес, ынчалза-даа таарыштыр туттунган, кварталдар санында асфальт кылдынган. Элээн каш кудумчу ол шынаага сыңыыпшас хире, ынчангаш олар чанында турар бедик эвес дагжыгашче ийи чыл мурнундан бээр түүкүп үне бергеш, аңаа бодунуң Постоянный деп суурун тургузуп алган. Ол суур келир үеликг: хөлчок улуг комбинатка чоок турар, бодунуң чаачаа улуг бажыңнары, магазиннери, Тывада эң-не улуг эмнелге чери турары-биле ап көөрге, хөлчок таарымчалыг...

Ак-Довуракта кол кижи тудугжу болганда, ооң таваржып турары берге онаалда бүрүзүн онзагай болуушкун кылдыр санап турар бис. Тудугнуң болгаш комбинаттың бүгү удуртукчулары бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунуң парткомунга чыглып келгенде, шак ындыг бодалды Г. Н. Долгополов чугаалаан. Шалыпчы тудугнуң эки-турачыларының ажылының болгаш дыштанылгазының байдалын хынаарын дораан эгелээрин аңаа-ла дугуржүп алган. Ажылчыннарның ниити чуртталга бажыңында чеде бердивис. Бо дээрге баштайгы чоруушкун болган. Ооң соонда тудугта, магазиннерге, столоваяга бардывыс. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, «Ажылчын хуралдың» эгелээринге чедир шалыпчы тудугда ажыл-херектің байдалының ужурун билип алган бис.

Кежээ, ажыл шагының соонда, ниити чуртталга бажыңының кызыл булуңун тудугжулар долдур олурупкан. «Ажылчын хуралга» Ак-Довурак хоорайның партия, совет болгаш ажыл-агый удуртукчуларын чалап олуруштурган.

«Ажылчын хуралды» эргелеп турарлар — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Г. Н. Долгополов болгаш тудугнуң партком секретары **В. М. ЧЕРНОВ:** **«Ажылчын хуралдың» бөгүнгү хүн айтырыг болза «Комсомольская правда» солунга бистиң бөлүк тудугжуларывыстың чагаазының дугайы. Ол чагаада бижип турары болза...**

ҮННЕР: Чагааны номчуңар!

В. М. ЧЕРНОВ: Ындыг-дыр, ол чагаа бо.

«Эргим редакция, Тыва АССР-ниң Ак-Довурак хоорайга комсомолчу путёвка-биле келген уруглар силерге бижип тур. Кажан бис ВЛКСМ-ниң Москва хооркомунга чеде бергенивисте, Ак-Довурактың төлээзи ында турган, ниити чуртталга бажыңы дөрт өрээл, бүгү-ле түве таарымчалыг деп ол биске чугаалаан. Херек кырында үүл дээрге, бис 1966 чылдың сентябрь 11-де бо хоорайга чедип кээривисте, эпчок кылдыр туттунган баракта, долгандыр бок-сак көстүр ындыг...

Виктор Михайлович Островский начальниктээн, Иван Константинович Авдась бригадирлээн № 2 тудуг участогунга бисти киирип каан.

Өөреникчи-дашчы болуп үш ай ажылдаан, разрядты белеткел чокка дужаар ужурлуг турган бис. Ынчалза-даа теория билбейн чыткаш, «носилка дажыглаар» үш ай практиканы эрттиргеш, канчап экзамен дужаап шыдаар турган бис ынчаш. Бис экзамен дужаап шыдавас болганывыста, бисти бирги разрядче шилчиткен (өөреникчилеп турган ийиги разрядтыг турган бис). Бисти теорияга өөредирин арай деп-ле чедип алдывыс.

Корткан болгаш дедирленген деп бодаваңар: чок, шынны болгаш деткимчени кайыын-даа тып шыдавас-тыр бис, ынчангаш силерге бижээнивис бо. Ажылдаар дээш келиривиске, ажыл чок болду. Ооң-биле холбаштыр, ВЛКСМ-ниң Тыва обкомунга чагаа бижээн бис. «Ол черге боттарыңар шиитпирлеңер!» деп харыылаан.

Кара-туразында түве ол ышкажыл?

Ынчаарга, бистиң удуртукчуларывыска түү-даа түве түге хамаан чогул? Бис ында чурттап азы түгле аная туруп турар улус бис бе?

(Залга каткы үнген).

Анаа туруп турар-дыр бис деп билдивис. Ындыг байдалдыг турган ажылдаары биске кончуг берге болгаш эпчок-тур. Комнаталарда «амыр-ла корум-чурумнуг», бир эвес үрелген стулдарны, тумбочкаларны, тон азар черлерни болгаш өскелерни-даа санавас түве болза... Чоорганнары кончуг багай. Кышкы чоорганнарны бээр деп аазап турза-даа, бербээн. Шагда-ла үндүр бижип кааптар ужурлуг ак-чоорганнарны база катап берип турар. Панцир илчирбелиг эвээш оруннарны дедир алгаш баар, ооң орнун алырын манаваңар деп чугаалаардыр. «Эт-херексел чедишпес болганындан алырывыс ол» деп каар. Түү-даа чедип ап шыдаваан бис. А аазаанын үш чылда манавас бис. Бистиң ынчаар бижээнивиске бүзүревес чадавас силер.

(Залга каткы үнген).

Маңаа келириңерни улуу-биле күзеп тур бис. Силериң «Комсомольская правдага» хөй материал ында бар. «Комсомольская правдадан» өске кымга бижиир боор.

В. М. ЧЕРНОВ: Людмила Смирнованың чугаазының дугайында комсомол комитеди ыңгыы боданыры чугула деп бодай-дыр мен. Аныяк эки-турачыларның амыдыралының дугайында улуг кичээнгейни салыр херек. Бисте комсомол комитеди хөй нуруузунда-ла бүдүрүлге хереглериниче сагыып салып, солун эгелээшкиннерни деткип турар, а аныяктарның амыдырал чурттаалгазы ийги планче кирип турар. Ынчаарга, «Комсомольская правда» солунче бижээн чагаада кирген хой эвес түүл алыс ыныныга дүгжүп турар-дыр. «Ажылчын хуралда» киржип турар бүгү эштерден дилээрим болза, бүгү-эвилелдиң комсомолчу тудуунга ажылдаарына болгаш чурттаарына моондактап турар түүлдериң дугайын чугаалаары кончуг күзенчиг-дир.

Лидия Лиолько: Бригадир Иван Авдаська бистиң бригаданың кыстары бо-ла хомудай берген турар. Кончуг каржы кижи, аттынып-хөректенип-ле турар. Ындыг бригадир-биле кады канчап ажылдаар боор?

Валентина Константинова: Красноярскиниң профтехучилищезин дооскан соонда, Ак-Довуракка баштай келгеннериң бирээзи мен мен. Ийи-үш чылдың мурнунда борта чурттаары биске шынап-ла берге турду. А ам дээрге ооң-биле деңнеп болбас. Бир эвес бис боттарывыс корум-чурум дээш хайгаарап турган болзувусса, ажылдаарывыска улам эки болур ийик. Биске дүржок бригадир турганын сактып тур мен. Ону ажылдан үндүрерин бүгү бригада чедип алган түве. Ооң ыңай канчаар боор? Бо дээрге бистиң комсомолчу тудуувус-тур, ынчангаш маңаа харыысалгалыг болур ужурлуг бис.

Лидия Якушкина: Ниити чуртталга бажыңнарына чалгааранчыг чорук-даа, арагалаашкындаа — бүгү-ле түве бистен хамааржыр дээрининге чөпшээрежир мен, ынчангаш бис аңаа удур шагда-ла ыңгыы демисежир ужурлуг турган бис. Хомудан турбайн, харын хөделир херек. Ынчалза-даа бистиң шиитпирлеп шыдавазывыс айтырыглар база бар-дыр. Чижээ, спорт херексели бисте эвээш. Ооң дугайын чеже чугаалашаан дээр — куруг эртип-ле турар.

Валентина Панкратова: Бистиң ОРС-тун ажылының дугайын немеп көрейн. Тускай хеп чокта канчап орта ажылдаар боор! Боттары бир түвени бодап тывар апаар-дыр, улуг үнелиг чаңгыс түвүрүнүң өртээ чээрби рубль болур.

Владимир Корнеев: Бисте хөй кижи өөренип турар. Өөренир чер чок-тур. Кичээлдээр кандыг-бир өрээлди чуртталарга бажыңына аңгылап бээрин дилеп турган бис — ооң түнү-даа чедип албадывыс.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Аныяк тудугжулар удаа-дараа сөс ап түве чугаалап турар-дыр. Шалыпчы ажылды моондактап турар түүлдерни адап, четпестерни чок кылырының аргаларының дугайын чугааладылар. Кижи бүрүзүнүң чугаазы чаңгыс кол бодалче — бодунуң тудуунга амыдыралды улам-на магалыг, сагыш-сеткилге артып каар кылдыр чугаалап турар-дыр. «Комсомольская правда-же» чоруктан чагаада эмин эртиришкен түүл база бар. Ону тудугда ажыл-херектің болгаш чуртталга бажыңнарында чурттап турарының байдалы бадыткап турар. Ооң дугайын аныяктар боттары чугааладылар. Кажан Ак-Довуракка чаа улус немежип кээр деп турар үеде, бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунда ажылхеректің болгаш дыштанылганың дугайын чугаалажыры ажыктыг болур.

В. М. ЧЕРНОВ: Партия комитеди, тудугнуң администрациязы, комсомол ажылдакчылары боттарының эң чугула сорулгаларының дугайында улуг материалды бөгүн алган деп бодай-дыр мен. Тудугжулар маңаа шын чугаалап, шын шүүмүүлеп тураар. Эки-турачыларның ажылында болгаш амыдырал чуртталгазында хамааржыр шүүмүүлел бүрүзүн партком даарта чугаалажып көөр апаар. Ынчалза-даа ам чамдык түүнеллерни кылыры чугула.

Бирги түүнел: шалыпчы тудугга дүржоктаныышкын, аттынып-хөректенишкин турбас ужурлуг. Ооң-биле ыңгыы демисежир ужурлуг бис. Бодунуң бригадазында эптиг-ээлдек болурун эш Авдась бо «Ажылчын хуралга» сөзүн берди. Ол бо сөзүн канчаар күүседирин хынаар бис.

Ийиги түүнел: Бригадаларны тудуг материалдары-биле хандырары — чедишкинниг ажылдың үндезини, ол дээрге бүгүдеге билдингир. Ынчаарга кол нуруузу аныяктар болуп, ажылдап турар комсомолчу шалыпчы тудуг ажылы-бүрү четпестерниң дугайында сагыжы аарып турары черле билдингир. Ажыл-агыйжы эвес, организасе чок чоруувустун уржуу база ол. Комсомол-аныяктар бригадаларының ажылдаарына таарымчалыг эвес байдалды тургузуп турар кижилерге удур шыңгыы демисеелди партком моон соңгаар-даа чорудар апаар.

Үшкү түүнел: бистиң тудугда чаа объектилерни бүдүрүлгеге ажыглаарының темпилери-биле аныяктарның амыдыралынга болгаш дыштанылгазынга чугула байдалдарны тургузарының аразында бот-боттарындан ырак турар чорук тургустунар деп турар. Ол чорукту чоокку үеде чок болдурар дээш эң шиитпирлиг хемчегларни партком алыр дээрзин «Ажылчын хуралга» бүзүредип тур мен.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Г. Н. ДОЛГОПОЛОВ.

— Тудугнуң парторгунуң маңаа чугаалаанынга немелде кылдыр каш сөстү чугаалап көрейн.

—Силер маңаа, чедип келген болгай силер, ынчангаш бис силерге чугаалап тур бис: ажыл-херек ында дыка хөй, бир-ийи чылда эвес, он-он чылдарда кылыр ажыл хөй. Силериң күжүңер болгаш эптузазиңер долузу-биле ажыглаттынзын дээш, силериң маңаа үр-ле турарыңарны кыйгырып турар бис. Бодуңарның ажылыңарга болгаш дыштанылгаңарга эки чамдык удуртукчуларының сагыш оожургаар болгаш ажылагыйжы эвес чоруун шүүмүүлеп турар болганыңарда, шыныг силер. Ынчалза-даа бригадир, мастер кандыг-даа болдур, эки-турачы бүрүзүнүң хүндүүт хүлээлгези болза бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунга кончуг эки ажылдаары болур. Ындыг болзажок бригада бүрүзүнде ёзулуг-ла ак сеткилдиг кижилер ажылдап турар деп чугаалап болбас. Ажыл шагы үзер, прогулдаар чорук хөй-дүр... Хирлиг аяк-сава чок ындыг өрээл чок болганын силериң чурттап турар черіңерни кезип чоруп турган көрдүвүс. Херимнер үрелген... Ынчаар чурттап болур бе ынчаш? Ынчалза-даа ол болза чаңгыс талазы-дыр.

А өске талазы ындыг. Чаа ниити чуртталга бажыңының тудуун эң чоокку хуусаада доозарын хандырар дээш партияның область комитеди бүгү хемчегни алыр апаар. Тудугнуң удуртукчуларынга удам-на негелделиг, чуртталга бажыңының болгаш культура-амыдыралдың өске-даа объектилерин контрольдан дашкаарлатпас ужурлуг бис.

КОРРЕСПОНДЕНТ: *«Ажылчын хурал» мооң-биле доозулган деп санал болбас. Шалыпчы тудугда эки-турачыларның ажылының болгаш дыштанылгазының дугайын дараазында хүнде болган партбюрога чугаалажырын үргүлчүлээн. Ол хуралга районнуң, хоорайның болгаш тудугнуң партия, совет, ажыл-агый, комсомол болгаш профэвилел удуртукчуларын чалап олурушту-ган.*

Аныяктарның хереглелдеринге ажыл-агыйжы эвес болгаш харыысалга чок чорукту чоокку үеде канчаар чок болдурарының дугайында чугаа үш шак ажыг үргүлчүлээн.

Тудугда амыдырал чуртталганың байдалын канчаар экижидериниң тодаргай хемчеглерин партбюро айыткан.

«Ажылчын хуралдың» чоруп турганын СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары, СССР-ниң Дээди Совединиң депутады **С. К. Тока** кичээнгейлии-биле хайгаарап турган.

— Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунуң комсомолчуларының амыдыралын эң-не идепкейлиг болгаш кичээнгейлиг хайгаарап көөрүнден чугула сорулга партия обкомунда чок. Обкомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары Ак-Довурактың тудугларына үргүлчү барып турар, ынчангаш бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунда аныяктар эки ажылдазын, чурттазын дээш хайгаараар бис — деп эш Тока чугаалаан.

ТАЙГАДА-ДАА БОЛЗА...

Ырбан — аныяк ажылчын суур. Бин-Хемниң унунда калбак эзим-арганың ортузунга ол суурнуң баштайгы бажыңнары туттунуп эгелээнден бээр он чыл безин эки четпээн. Тудуг ыяжының белеткелинин чыл бүрүде көвүдеп турары-биле суурнуң чурттакчыларының саны база-ла өзүп орар.

900 ажыг чурттакчылыг суурда амыдырал-хандырылга болгаш культура-албан черлери эвээш эвес. Суурнуң кедээзинден чоон хадылар, шыргай шеттер бүзээлеп келген «Үлетпүр» кудумчузунда сес чылдыг школаның, уруглар сад-яслизиниң, Культура бажыңының, общежитиениң болгаш эмнелге черинин улуг бажыңнары чергелештир баткан. Оон алдыы ужунда электри станциязының ак бажыны ыштар аразындан кажарарып көстүр. Тайганың ногаан эзиминиң аразында-даа болза, боттарының суурун ногаанчыдар дээш ырбанчылар улуг ажылды кылып турарлар.

Бо чылын суурга база бир чаа школа, амыдырал хандырылга комбинады немежир. Хоорай чаагайжыдылгазынга ниитизи-биле 15 муң рубльди чарыгдаары көрдүнген. Ырбан суурнуң үндезилекчилериниң бирээзи Семен Платонович Сафоновка удурткан бызаңчылар бригадазы чуртталга бажыңнарының палисадниктерин дооскаш, тротуарларны кылып эгелээннер.

— Бажыңнар чанынга кандыг ыяш олуртур силер деп айтырарга, улус шуптузу-ла чодураа дээр түве-дир. Каш чыл болгаш бистиң суурувус чодураа-биле шыптынар боор — деп, эш Сафонов чугаалап турар.

ЧУРУКТА: бригадир эш С. П. Сафонов.

С. МААДЫНЫҢ сөзү болгаш фотозу.

Хөй уругларлыг иелерни „Иенин алдары“ орденнер-биле болгаш „Иенин медалы“ медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Иргит Бараан Авыдаевна — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Лама Манган Калзановна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сержин Иргит Эрелчиновна—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чамзы Ою Комбуй-ооловна—«Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Амыр-оол Феня Салчаковна—Тээли ортумак школазында интернат эргелекчизи.

Анзат Мурзууна Донгаковна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Дагбы Доолуй Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Долзат Иргит Сундуйевна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серен Саая Дүкениковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Казак-оол Дыртык Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Лама-Сүү Долзанмаа Кюжүгетовна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Серен Балдан Иргитовна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Тойбу Александра Хертековна — Бай-Тал ортумак школазының ажылчыны.

Ханааран Долума Кадырашовна «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Сержин Бегзиевна—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чаганмаа Хертек Салчаковна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Шура Хертек Ашакайовна—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бады-оол Өлчеймаа Бальчий-ооловна—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткн иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ооржак Торгалан Аадыновна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Саая Часкал Хорун-ооловна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Сарыглар Тылбыш Кековна—Хөнделеп суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дөчермаа Зоя Камбыт-ооловна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Күжүгет Бичии Боратановна — Бижиктиг-Хая суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Алдын-кыс Идам-Сюрюновна—Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Саая Көк-кыс Соктаевна—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Сарыглар Долумчаа Маадыр-ооловна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ичин-Норбу Дагбы Максыровна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Кара-Сал Бичиней Бүрбүлдейовна —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Дадар Седен-Дамбаевна— «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Хапык Серендоевна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Хомушку Белек Ивижиковна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-Сал Кондукай Чамзырыновна—райпотребсоюзтуң ажылчыны.

Куулар Дембикей Амырыковна—Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Куулар Чодапай Чылбай-ооловна Хөнделеп суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Дүкүр Семис-ооловна — Ак суурда өг-бүле ээзи.

Саая Веня Одан-ооловна—Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Соскар Монгуш Чамыяновна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Хертек Сюрюн Бартан-ооловна — район эмнелгезиниң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Дажын-кыс Еренчиновна —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичиней Ховалыг Чаш-ооловна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Саарак Ундаевна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Чылбан Чигир-ооловна — «Искра» колхозтуң ажылчыны.

Монгуш Шижин Чимитовна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чыртакпан Валентина Салбагаровна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Анай-оол Балдановна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Дөкүней Ламаевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Бичии Дөрбет-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Түлүш Хорлуу Шыырановна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

(Улаштырылыг).

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИН АЖЫЛЫНДАН

ӨСКЕЛЕРГЕ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

Улуг Октябрьның 50 чылының юбилейинге кандыг-ла бир чедишкиннерлиг ужуражырын кижи бүрүзү, коллектив бүрүзү, хөй-ниитиниң организация бүрүзү оралдажып, чаа-чаа ажылдарны организастап турары черле өөрүнчүг. Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң херээженнер чөвүлели база-ла шак ынчаар ажылдап, херээженнерни колхоз будурулгезиниң бүгү адырларында идепкейлиг киириштирип турар. Ук чөвүлелдиң даргазы аныяк коммунист Нина Дөнен бо колхозта эң эки организакчыларның бирээзи. Ооң удуртулгазы-биле херээженнерниң 25 активчилери, үжен агитаторлар, тос лекторлар ажылдап, оларның кижи бүрүзү тускай даалгаларны күүседип турар.

Херээженнер чөвүлелиниң ай санында ажыл планын партия организациязының бюрозунга бадыладып алыр. Ол планның күүселдезиниң чоруп турарының дугайын партбюро-даа, херээженнер чөвүлели-даа чугаалажы бээр. Херээженнер хуралдары ажылдың байдалын шүүмүүлелчи болгаш бот-шүүмүүлелчи өзү-биле чугаалажып, чорудар ажылдарны тодарадып турар.

Амгы үеде херээженнер чөвүлелиниң чанында дөрт секциялар (культура-амыдыралдың, назы четпээннериң, будурулгениң, бажың ажылының) ажылдап, секция бүрүзү бодунуң участогу дээш харыысалгалыг болбушаан, тус-тус секциялар-биле харылзаалыг болуп, шуут-ла күүседикчи ажылдарны күштелдирген. Оларның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Монгуш Серенниң баштааны секция улуг ажылдарны чорудуп турар. Он алды кижи составтыг херээженнер звенозу чуртталга бажыңнарының, культура албан черлериниң тудуунуң нарын ажылдарын кылып чаңчыга берген. Ылаңгыя шала болгаш соңга будуур, бажыңны штукатуралаар, чугайлаар ажылдарны үгүле херээженнер кылып келген. Сөөлгү үеде школаның, интернаттың, колхозтуң баштаар черіниң конторазының, чунар бажыңның болгаш оон-даа өске тудугларның нарын ажылдарын херээженнер кылган.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга уткуштур ажыл-иш уламна күштелген. Бо чылдың бирги кварталында 5 чуртталга бажыңын, бир кызыл булуңну тудуп доокан. Херээжен тудугжуларның мергежили улам-на бедип турар. Олар кожазы Моол Арат Республиканың Саглы сумузунуң херээженнеринге боттарының дуржулгазын дамчыдып, ында 160 уруглар өөренир школаны штукатуралап, чугайлап, будуп берген. Ооң соонда уруглар албан черлерин чугайлап берип, ыяш болгаш чечек тарыырынга өңнүктерин өөреткеннер. «Кызыл тук» колхозтуң херээженнер чөвүлелиниң ажылының дуржулгазын районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң болгаш «Торгалыг» совхозтуң херээженнери база-ла барып өөренип ап турарлар.

Мында колхоз будурулгезиниң херээжен мурнакчыларының дугайын хөйү-биле чугаалап болур. Тудугжулар Саая Бадыймаа, Саая Аныш, Кечил Серен, Сат Амырты оларның уран-шевер холдарының кылган ажылдарынга кажан-даа катап кылыр таварылга турбаан. Тудуг материалдарын олар кончуг камналгалыг ажыглап келген. Алдан дөрт харлыг пенсионер Ооржак Орус ам-даа тудуг ажылында киришпишаан.

Мал ажылында херээженнерден 109 кижи киржип турар. Оларның юбилейлиг байырлалга белээ хөй. Дөрт хойжу үүс хойдан-на 100—104 хураганны камгалап алган. Уболя Мижит-Доржу, Отчёт Белек, Кара Эдиген, Чамбылдай Анчымаа олар хойжулар аразында чарыштың мурнакчылары болуп, күш-ажылчы чедишкиннерни улам-на өстүрүп турарлар.

Өг-бүлеге культурлуг чуртталга дээш чарыштың организакчызы база-ла херээженнер чөвүлели. Тыва өглериниң иштики кааспалгазы дыка экижип турар. Ылаңгыя чайгы үеде чамдык малчыннарның өглеринге чеде бээр болза, өг бүрүзүнүң иштики дерилгези онзагай көстүр: өгнүң ишти торгу көжеге-биле шыптынган, егге олурарынга таарышкан бичии сандайлар, чем салыр ширээлер, каастап кылган аптаралар, торгудан кылган тыва тоннэр, хевис ширтек дээш, черле чүү чок дээр! Ам 58 малчынның өглери шак ынчаар дериттинген. Чуртталга бажыңнарының иштин дериир, арыг-силиг болдурар хемчеглер база-ла чоруп турар.

Саглының ажыл-ишчилери Октябрь байырлалынга алдар болдурган чарышка киришпишаан, көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын үшкү кварталда күүседир деп сорулга салып алган ажылдап турар. Маңаа херээженнер улуг салыышкынныг болур. Юбилейге уткуштур школаның, эмнелге черіниң, уруглар болгаш культура албан черлериниң септелгелерин чорударынга херээженнер улуг рольду ойнаар.

Т. КУУЛАР.

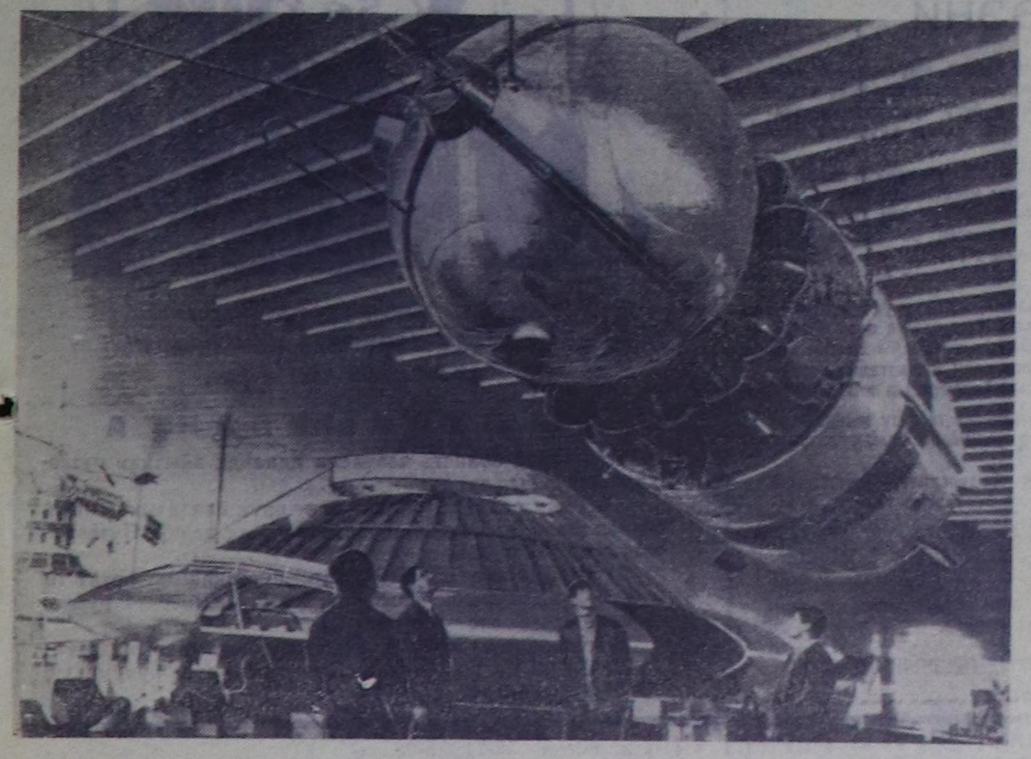

Канада. Монреальде «Экспо-67» дээр делгелге. «Восток» дээр космос корабли, ону ССРЭ-ниң павильонунда көргүзүп турар.

ЧТС—СЭТА-ның телефотозу.

1967 ч. Июнь 9.
ШЫН
3-кУ АРЫН

Чурумал

ШАЛЫПЧЫ

Күжүгет Калдар-оол бажыңындан далаш чоруп орган. Ажылдаар тудуунга чоокшулап келирге, дөн кыры черде аныяк оол туруулар дег улуг бажыңнарже карак салбайн магадаан турган.

— Экии, дуңмам—деп, өөлдек мендилешкен.

— Экии, акый.

— Мындыг даң бажында чүнү канчап хап чор сен, кайгал. Чаа туттунган бажыңнарны сонуургап тур сен бе?— деп, Калдар-оол чугаа эреп сиңниккен.

— Дыка-ла солун-дур. Мени дүүн Күжүгет Калдар-оолдуң бригадазынга ажылдадыры-биле чорутту. Ол кижини таныыр силер бе, акыы?

— Таныжып алыылы. Дилеп чораан кижиң мен болгай мен.

Олар аразында хөөрежип чорааш, бригаданың ажылдаар ужурлуг корпузунга чедип келгеннер.

— Бисте бир чаа ажылчын немежип келген-дир. Таныжып көрүңер—деп бригадир өөрүнге чугаалаан.

— А-а, Сарыг-оол Каңзай ышкажыл, ооң-биле кады өөренип, комсомолга кады кирген бис. Ажылдап шыдаар кижи, билир мен—деп, өскелериң эң аныяа Монгуш өөрүнге кыска тайылбырлаан.

Бо чугаа 1959 чылда болган. 9 классты дооскан Каңзай ынчаар коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү болу берген.

1962 чылда Каңзайның ажылдап турган бригадазы дараазында сорулганы салган: кижи бүрүзү ийи-үш мергежилди чедип алыр, кижи бүрүзү мурнакчы болур. Бо сорулганы бригаданың кежигүннериниң хөй кезии деткээн.

Ажылынга ханы ынак аныяк оол тускай мергежилдерни чедип алыр дээш кежээки курстарга ажылдавышаан, өөренип турган. Бир-ле катап ооң бригадазынга № 1 участоктуң инженери чедип келгеш: «Че, Калдар, бригадаң-биле № 2 участокка дузалажыр апарган-дыр силер. Хөй мергежилдиң кижилери бар ыйнаан — деп чугаалаан. Бригада кежигүннери ол участокче чорупкан. Оларның аразында бетонщик, арматурщик, дашчы, бызанчы болгаш чолаачы Сарыг-оол Каңзай база. Ээулуг-ла тудугжу, каңдыг-даа ажылды кылып шыдаар кылдыр өөренип алган аныяк тудугжу өскелерден чыдып калбайн турган.

1964 чыл. № 1 участоктуң комсомолчуларының каттышкан хуралы эртип турган.

— Комитет кежигүнүнге ажыл-ишке эрес, аныяктарга үлегерчижектиг, чүрээнде отчугаштыг кижини сонгуур дээрзин билир болгай силер. Кымда санал барыл?— деп комсомол организациязының секретары эш Почкар комсомолчуларны эргий көрүп айтырган.

— Менде бар ийин—дээш, Күжүгет Калдар-оол индирже үнүп келген:

— Сарыг-оол Каңзайны комитет кежигүнүнге сонгуур деп саналдыг мен. Чүге дээрге ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган. Эки ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан, эш-өөрүнге хүндүткелдиг аныяк тудугжу болгай. Комсомолчуларның бүзүрелин ол шынзыдып шыдаар дээрзинге бүзүрөөр мен.

— Шын-дыр, шын-дыр—дээн үннер ооң-моон аалга чаңгыланы берген. Ол хүнден эгелээш шалыпчы тудугжу эш-өөрүнге лекция, беседаны, солун номчулгаларын үргүлүү чорудуп, алган хүлээлгезин ыяавыла күүседир дээш улам күжениишкиниг ажылдап эгелээн.

Бир-ле хүн, 1965 чылдың төнчүзүнде «Правда» солуннуң бирги арнындан Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң оттулар түүлү, металлды, материалдарны камнап турган, ооң күзели-биле продукцияны немей бүдүрер талазы-биле чаа эгелээшкинин Каңзай номчаан. Оларны деткинир, камналга дээш социалистиг чарышты калбартыр, бригаданы шуут бот-орулга-чарылгаже шилчидер, аккорд-шаңнал системазын практикалаар деп саналды бригадага сүмелээр-дир дээн бодал төрүттүнген. Шалыпчының ол саналын өөрү деткээн.

Бригада ол ёзугаар ажылдап кириппкен. Мооң мурнунда тудуг материалдарын баштай прораб ийикпе, азы участок начальниги хүлээп алгаш, ооң соонда бригадир үлеп берип турган болаа, ам ындыг эвес, бригадир боду тускай лимит-карточка барымдаалап алыр апарган. Ооң уламындан тудуг материалдарын камныг чарыгдаар талазы-биле бригада кежигүнериниң харыысалгазы мурнукузундан бедээн. Камналга болгаш каража ай санында билдинип кээр. Тудуг материалдары камналгалыг болган болаа, каматтынган түүнүң 40 хуузун тудугжуларга шаңнал кылдыр ажыл төлевиринге немээр. Бир эвес ийи хүн кылыр ужурлуг турган ажылды бүдүн чартык хүнде күүседипкен болаа, оортан чогуур хууну үндүргеш, тудугжуларга база шаңнал кылдыр бээр. Шак мындыг хемчегларниң түннелинде кижи бүрүзү бетонну, кадагны, арматураны, манзыны болгаш өске-даа материалдарны камнаарын бодаар, тудуг материалдарын үрээр, чидирер чорукту болдурбазын кызыдар, чаңгыс сөс-биле бүгү-ле эт-херекселарни, дериг-материалдарны карак огу дег камгалаарын, кызымаккай ажылдаарын күзээр болу берген.

Калдар-оолга удурткан аныяктарның коммунистиг күш-ажыл бригадазы бо хүннерде Совет арге-чагырганың тургустунганындан бээр 50 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш шудургу ажылдап турар. Бир эвес бо бригадага чеде бээр болзуцарза, ажылчын хеп кеткен, ортумак сыныг, эрес карактарлыг, хүлүмзүргей шырайлыг, чаа-ла чээрби хар ажыл чоруур аныяк оолга дужа бээр силер. Ол болза бригаданың шалыпчызы Каңзай Кууларович Сарыг-оол-дыр.

К. САРЫГ-ООЛ.

Чагаа парлаттынмаза-даа...

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының девискээринде тараа тарыыр болгаш мал одарладыр черлерде Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый чериниң ыяш олуртуп турарындан ол черлериң кедээ ажыл-агый ажылдарынга ажыглаттынмайн турарының дугайын кедээ бижиичи эш А. Тугаржап бисие бижээн.

Ында бижиттинген фактыларны тодаргайлап бээрин Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый чериниң директору эш Гаковтан редакция дилээн. Ооң биске дыңнатканы болза, Арыг-Бажы суурдан 5 км хире ырак Чодураалыгда күүне фондузу черде 40 гектар шөлде дыт үрезинин олуруткан. Совхозтуң ажыглал девискээринге хамаарышпас ол черге мал кадарбас дугайында дугуржулганы совхозтуң дирекция чери-биле баш удур кылган турган.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң далаштыг хуралы

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери Л. Величанский биле С. Лосев оларның дамчыдып турары болза:

КАР-га болгаш өске-даа араб чурттарга удур израиль агрессорларның үргүлчүлеп турар дайын чорудулгалары-биле холбаштыр июнь 7-де Айыыл чок чорук Чөвүлели далаштыг хуралын Совет Эвилелиниң негээнин ёзугаар чыылдырган.

Агрессорнуң шериглери аткылажыышкынны соңгаарладыышкын чокка соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң айтыышкынын тооп көрбейн, дайын чорудулгаларын үргүлчүлеп турарын кээп турар дыңнадыглар чигзиниишкин чокка айтып турар дээрзин ССРЭ-ниң төлээлекчизи Н. Т. Федоренко чугаалаан. Ам кандыг бир соңгаарладыышкынның болгаш саададыр чоруктуң шаг-үезии эвес-тир, чүге дээрге болуушкуннарның улам ыңайгы хөгжүлдези Чоокку Чөөн чүктүң районунга улам айыылдыг байдалды тургузуп болур магат чок деп, ол медеглээн. Израиль араб күрүнелерге удур агрессиязын соңгаарладыышкын чокка, доп-дораан соксадыр ужурлуг.

Совет төлээлер резолюцияның төлевилелин киирген, ында чугаалап турары болза:

«Чоокку Чөөн чүкте аткылажыышкынны доп-дораан соксадыр болгаш бүгү дайын чорудулгаларын соксадыры-биле бүгү-ле хемчегларни баштайгы базым кылдыр соңгаарладыышкын чокка алыр деп Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң сонуургалдыг чазактарга кыйгырыы турзажок, ол районда чепсектиг үскүлежиишкиннерниң үргүлчүлеп турарын демдеглевишаан;

дайын чорудулгаларының үргүлчүлээри ол районга улам айыылдыг байдалды тургузар магат чок деп чүвеге сагышсыравышаан, Айыыл чок чорук Чөвүлели болза;

1. Аткылажыышкынны болгаш бүгү дайын чорудулгаларын 1967 чылдың июнь 7-де Гринвичинии-биле 20.00 шакта баштайгы базым кылдыр соксадырын сонуургалдыг чазактардан негеп тур;

2. Болуушкуннарның хөгжүлдезиниң хире-чергези-биле ол байдалдың дугайын Чөвүлелге дүрген дыңнадып турарын чиңгине секретарьга саналдап тур.

Байдалдың шыңгыызын барымдаалааш, совет төлээлер резолюцияның төлевилелиниң талазы-биле бадылаашкынны доп-дораан чорударын негеп турар дээрзин Н. Т. Федоренко чугаалаан. Чөвүлел дүүнгү резолюцияны күүседир дугайында шиитпирни кандыг-даа саададыышкын чокка хүлээп алыр ужурлуг.

Дайын чорудулгалары эллээн каш пунктуларда үргүлчүлевишаан, ынчалза-даа тулчуушкуннарның чоруп турарының дугайында тодаргай медээлер менде чок дээрзин КНО-нуң чиңгине секретары У Тан Чөвүлелдиң кежигүннеринге дыңнаткан.

Аткылажыышкынны соксадыр дугайында дужаалды иордан шериглерге бергенин дыңнадып, Иорданияның даштыкы херектер министриниң чоруткан телеграммазын алганын чиңгине секретарь база дыңнаткан.

Ооң дараазында Чөвүлел резолюцияның совет төлевилели-биле хандыр таныжар арганы төлээлерге бээри-биле бодунуң ажылын 15 минутада чапсарлаан.

Ол кыска чапсарның соонда Айыыл чок чорук Чөвүлели резолюцияның совет төлевилелин бадылаарын эгелээн болгаш ону чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Ливерпуль (Англия). Маңнап келген автомобильге бичии уруглар үңмерлежип келир. Машинаның шилин чодуп, довураан аштап бээрин чолаачы чепшээрээр чадавас деп бодап турарлары ол. Бир эвес ынчалдыр аайлажы бээр болза, ол уруглар ийи-бир нөпеек олчалыг болуулар.

В. ШАНДРИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели Чоокку Чөөн чүкте кризистиң дугайында резолюцияның дараазында төлевилелин июнь 6-да чаңгыс үн-биле хүлээп алган:

Амгы байдал-биле холбаштыр КНО-нуң чиңгине секретарының аас-биле кылган дыңнадының кичээнгейге ап,

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга медеглелдерни дыңнаап,

Чоокку Чөөн чүкте дайын чорудулгаларының болгаш айыылдыг байдалдың тургустунуп келгени-биле холбаштыр сагышсыраашкынын илергейлевишаан,

Айыыл чок чорук Чөвүлели болза,

ол районда аткылажыышкынны соңгаарладыышкын чокка соксадыр болгаш бүгү дайын чорудулгаларын соксадыры-биле бүгү-ле хемчегларни баштайгы базым кылдыр доп-дораан алырынче сонуургалдыг бүгү күрүнелерни кыйгырып тур.

Турып турар байдалдың дугайын Айыыл чок чорук Чөвүлелинге дүрген болгаш ей-шаанда дыңнадып турарын үргүлчүлээрин КНО-нуң чиңгине секретарындан дилеп тур.

Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израиль шериглер Порт-Саид биле Суэцтиң аразында Суэц каналында шөйдүнген Исмаилияже угланыышкын-биле бурунгаарлап турар. Ол дугайын АП агентилел израиль радиозунуң дамчытканын барымдаалааш, дыңнаткан. Ындыг болза-даа израиль шериглериниң кайда турарын дамчыдылгага айытпаан.

ХАРТУМ. (СЭТА). Июнь 7-де аңаа дыңнатканы-биле алырга, Суданның чазаа Каттышкан Штаттар болгаш Англия-биле харылзааларны үзерин шиитпирлээн. Бо шиитпирни америк болгаш англи элчиннер-биле Суданның премьер-министриниң ужурашкан соонда хүлээп алган. Израильге америк шериг дузаламчызы-биле холбаштыр бодунуң дүвүреп турарын Судан медеглээн.

БАГДАД. (СЭТА). Ирак Каттышкан Штаттар болгаш Англия-биле дипломаттыг харылзааларны үскен. Багдад радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, Израильге бо ийи чурттар дузаламчызын көргүзүп турары-биле холбаштыр Ирак ындыг шиитпирни хүлээп алган.

САНА. (СЭТА). Бодунуң далаштыг хуралынга Йемен Араб Республиканың чазаа Каттышкан Штаттар-биле дипломаттыг харылзааларны үзер дугайында шиитпирни Сирий Араб Республиканың чазаа хүлээп алган. 48 шактың дургузунда чурттан үнүп чоруурун америк болгаш англи элчин черлериниң ажылдакчыларынга саналдаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Танкыларга хереглээр артык кезектерни, эм аймаан болгаш өске-даа чүүктү чүдүргеп үш самолёт Лондонуң Хитроу аэропортундан Израильче ужудуп үнгенин «Дейли телеграф» солун дыңнаткан.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Сауд Аравиниң чазаа араб чурттарга каттыжар болгаш Израильге дузалап турар бүгү күрүнелерни нефть-биле хандырарын соксадыр дугайында шиитпирни июнь 7-де хүлээп алганын әр-Риядтың радиозу дыңнаткан. Ындыг болза-даа нефть-биле хандырарын соксатканынга хамаарышкан күрүнелерни радио тодаргайлаваан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Мавритания исламдыг республика Каттышкан Штаттар-биле дипломаттыг харылзааларны үскен.

КАИР. (СЭТА). Синай чартык ортулукта тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан. Египет шериглер камгалалдың ийиги шугумунда күштерин таарыштыр бөлүүлеп турар. Дайзынның 8 самолёдун дүжүр аткан. Ол дугайын КАР-ның Чепсектиг күштериниң командылалының медээзинде чугаалап турар. Суэцтиң агаарынга болган тулчуушкуннарга 8 израиль самолётту дүжүр аткан.

КАИР. (СЭТА). Июнь 7-ниң кежээзинде КАР-ның Чепсектиг күштериниң командылалы дараазында дыңнадыгны парлап үндүрген:

«Шарм эль-Шейхте бистиң чепсектиг күштеривис шериглери таарыштыр бөлүүлээр талазы-биле хемчегларни ёзугаар камгалалдың ийиги шугумунда шериглерге каттыжар деп дужаалды алган соонда дораанна дайзын Шарм эль-Шейхке парашют-биле десант дүжүрерин оралдашкан. Дайзынның транспорт самолёттары шүүргедекчи самолёттарга камгаладып алгаш ужудуп келген. Бистиң шүүргедекчи самолёттарывыс ол самолёттарга удур көдүрлүп үнген болгаш дайзынның «мираж» хевириниң беш шүүргедекчи самолёдун, «нор-атлас» хевириниң ийи транспорт самолёдун дүжүр аткан.

Синайда бистиң камгалалдың ийиги шугумунда чамдык районнарга парашют-биле шериглер дүжүрерин дайзын база оралдашкан. Парашют-биле дүжүрген шериглерни бүрүнү-биле узуткаан».

Ооң дараазында Каир радиозу КАР-ның Чепсектиг күштериниң командылалының эллеглиг дыңнадының дамчыткан. Египет шериглер Шарм эль-Шейхтен көжүп үнген болгаш камгалалдың ийиги шугумунда кол күштерге каттышкан дээрзин ол дыңнадыгда чугаалап турар.

Агрессор оожургавайн турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Израиль аткылажыышкынны соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын шуут-ла херекте албайн турар. Ол дугайын хөй саныг фактылар херечилеп турар. КНО-га болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң бодалынга бодун удур тургуспушаан. Израиль бүгү фронтуларда дайзын чорудулгаларын үргүлчүлевишаан. Тель-Абив радиозунуң парлап үндүрген дыңнадыында чугаалап турары болза, израиль шериглериниң танк кезектери Суэц каналының утланыышкынынче Синай чартык ортулукче бурунгаарлаан.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Чоокку Чөөн чүкте аткылажыышкынны соксадыр дугайында резолюция

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израиль аткылажыышкынны соксадыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын шуут-ла херекте албайн турар. Ол дугайын хөй саныг фактылар херечилеп турар. КНО-га болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң бодалынга бодун удур тургуспушаан. Израиль бүгү фронтуларда дайзын чорудулгаларын үргүлчүлевишаан. Тель-Абив радиозунуң парлап үндүрген дыңнадыында чугаалап турары болза, израиль шериглериниң танк кезектери Суэц каналының утланыышкынынче Синай чартык ортулукче бурунгаарлаан.

Эш-хуу ужуражыышкын

Июнь 7-де, Кызылда дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионунуң бут бөмбүүнүң шөлүнге Бии-Хем районда Туран хоорайның «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң бут бөмбүкчүлери-биле Кызылдың «Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң «Саян» командазының бут бөмбүкчүлери эш-хууда ужурашкан.

Ужуражыышкын оюн эгелээш, 20 минутада үргүлчүлеп чорда, «Саян» командазы бир демниг бурунгаарлап келгеш кол халдакчызы Михаил Гамитовка бөмбүкту таарымчалыг кылдыр үндүрүп бээрге, кирер теп, санны ажыткан. Оон эгелээш, оюн чидиг демиселдиг байдалче шилчип, удур-дедир атакалажып, Туран хоорайның командазы сан чедип аар дээш бүгү күжүн үндүрүп, бурунгаарлап турза-даа «Саян» командазындан шыңгыы харыы ап турган.

«Урожай» командазы ойнаарының темпизин ол-ла хевээр идепкейжидип, шыырак удурланыкчызын каш удаа атакалап келгеш, бөмбүкту кол халдакчызы кирер теп, санны деңнештирген. Оон эгелээш-ле, «Саян» командазы ойнаарының темпизин чаалап ап, бөмбүкту туранчыларның хаалгазындан ыратпайн турган, солагай талакы халдакчызы бөмбүкту кирер тепкеш, санын немеп апкан. Чапсар биче-ле мурнунда саянчылар 11 метриң шииткелинге таваржы бээрге, урожайжылар кирер теп, санын деңнештиргеш, биче ойнап чорда-ла чапсарлаан.

Ийиги чартында кайы-даа команда кичээнгейлиг, камгалал байдалдыг ойнап, оюн орту эрткиже чедир сан өскерилге чок турда, саныгылар бурунгаарлап келгеш, кол халдакчы М. Гамитовка бөмбүкту бедиди үндүрүп бээрге, бажы-биле «Урожайның» хаалгазынче чиге болгаш күштүг мөңнап кирген. Оон биче ойнап чорда-ла, оюн төнген. Ийиги сан 3:2 болуп, № 3 АТА-да «Саян» командазының бут бөмбүкчүлериниң чедишкини-биле доозулган.

С. ТАМЧАЙ.

Спорт

Кубок «Спартакта»

«Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң бут бөмбүүнүң талазы-биле кубок дээш маргылдаа доозулган. Ук маргылдаага Кызылдан дерт («Спартак», «Енисей», «Луч» болгаш «Саян») командалар киришкен, а районнардан Ак-Довуракты «Азбест», Хову-Аксының «Кобальт» командалары, шупту 6 команда киржип эткен.

Кубок дээш чидиг демиселдиг түүнелинде шүүлде ойнаанкынга Барыын-Хемчикте Ак-Довурак хоорайның «Азбест», Кызылдың пассажирлер АТА-зында «Спартак» командалары ойнаан.

Чидиг демиселдиг түүнелинде «Спартак» командазы тиилелгени чедип ап, күштүг удурланыкчызын 2:0 санга удуп ап, «Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң Чөвүлелиниң кубогун чаалап алганнар. Ак-Довуракты «Азбест» командазы ийиги черни ээлээн. «Азбест» командазы бут бөмбүү ойнаар талазы-биле эки арга-мергежилдиг ойнаары-биле кызылчыларның сонуургалын хаара тудуп турганнар. Үшкү черни «Енисей» командазы ээлээн.

Бирги черни чаалап алган «Спартак» командазы кубокту албышаан. Күш-культура болгаш спорт ниитилелдериниң «Спартак» чөвүлелиниң грамотазын, ийиги черни ээлээн Ак-Довуракты «Азбест» командазы Күш-культура болгаш спорт ниитилелдериниң «Спартак» чөвүлелиниң грамотазын болгаш вымпелди чаалап алган.

Тиилээн болгаш ийиги черни алгылаан командаларның ойнакчыларын Күш-культура болгаш спорттуң «Спартак» чөвүлелиниң грамоталары-биле тус-тузунда шаңнагылаан.

Таапкының тыптып келгени болгаш аңаа удур демиселдиң эгелээни

Амгы үеде таапкының хоразының дугайында дыка хөй эртем ажылдары, номнар, брошюралар бижиттинген, аңаа холбаштыр хөй-хөй лекцияларны чонга номчуп, беседаларны чорудуп турар.

Ынчалза-даа улустуң хөй кезии амга чедир таапкының ёзулуг хоразын туюлунга чедир угаап билбейн турары хомуданчыг.

Таапкының Европага бир-ле дугаарында тыптып келгениниң болгаш ооң сөөлүнде делегейниң өске диптеринче дүрген тарап неп-терээнниниң төөгүзү мындыг: таапкы үнүжүнүң төрээн чурту—Америка. Ооң үндезин чурттакчылары индейлер ол чаа делегейни ажыткан Америго Бескуччи биле кады чораан европейжилер аңаа чедериниң ырак мурнунда-ла таапкылап билир болганнар. Американы ажыткан испан далайжылар ол черниң чурттакчыларындан таапкылап өөренип алгаш, ооң бүрүлерин Европага эккелгеннер.

Европага каступ келгениниң баштайгы үезинде таапкыны улус бүгү-ле аарыгларга удур тергиин күштүг хуулгаазын эм деп санай берген.

16 векте испан дыл кырынга үнген эмчи эртеминиң дугайында номга бижип турары болза «таапкы уйгуну келдирер, могап-шылагдаан организмни сергедир, аарыгны оожургадыр, боостаага чыпшынчак чөдүлдү божуктурар, тыныш бачыдаарын оожумнадыр эң онзагай, хуулгаазын эм» деп 1665 чылда үндүрген номунга француз эмчи Николо Монардес таапкының бүрүлерин диш аарыын эмнээринге, балыгдан тегүлген ханны доктаадырынга ажыглаар, а ооң кузумун янзы-бүрү селгек, ыжыктарга чаар деп сүмелеп турган.

Баштай Америкадан таапкының чүгле бүрүлерин сөөртүп эккеп турган болза, 1600 чылдар үезинде Португалияга турган француз элчин Жак Никога ооң үрезиннерин чорудуп берген. Жак Нико ол «хайлыг үнүштүк» үрезиннерин бодунуң хааны Екатерина Медичага белек кылдыр сунган.

Ол үеден эгелээш-ле Европага болгаш Азияга, ооң сөөлүнде чоорту делегейниң өске-даа диптеринге таапкыны массалыы-биле тарып эгелээн. Ооң-биле чергелештир делегейниң бүгү чурттарынга таапкылаарынга хандыышаан кижилерниң саны кыска хуусаада эмин эрттир көөдээн.

Ынчангаш 17 векте-ле хөй чурттарга таапкыны хоруур дугайында хоойлу ёзугаар түснай хемчеглер алыры негеттинип келген. Чижээ, Россияга, Михаил Федорович хаан солдаттарның таапкылаарын шуут хоругдаар дугайында чарлык үндүрген. Ол чарлыкты ханыткан кижилерни эриидеп шаажылаарынга болгаш ооң эртсе Сибирьже шөлүүрүнге безин чедип турган таварылгалар бар.

Ол ышкаш, Урбан VIII папа ламаларның болгаш чүдүкчүлерниң хүрээге таапкылаарын шыңгыы хоругдаан. Чүге дээрге олар мөргүл кылып турган безин таапкы бүрүзүн дайнап, ону кайы-хамаан чок дүлүрүп, хүрээниң ыдыктыг эт-херекселарни бужартадып, таапкының ыжы-биле тейлээр залдың агаарын бансырадыр апарганнар.

Таапкы-биле демиселдиг эгелээнинин кыска төөгүзү мындыг, ол демисел бистиң бо хүннеривиске чедир уламчылавышаан дээрзин утпас херек.

Таапкы болза чадаң сыптыг калбак бүрүлерлиг үнүштерниң ниити бөлүүнге хамааржыр. Колдуунда-ла бүрүлерин тыртар, а дазылын болгаш унун ажыглаваайн турар. Таапкының бүрүзүнде организмге хоралыг ээлээн каш бүдүмелдер бар. Оларның иштинден эң не хоралыы никотин. Холуксаа чок арыг никотин боду хоюгзумаар, өң чок ыылагар бүдүмел болур. Никотин кончуг күштүг хоран. Ооң чаңгыс дамдызын сыыртырга ыт, өшкү дээн ышкаш дириг амытаннар өлүп каар, а 4 дамды никотин аътты ужурар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Республиканың кинозкраннарынга

„Хүндүсүү сеансыга ийи билет"

деп кинофильм үнүп эгелээн.

КИНО

ИЮНЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Экии, уруглар!» 9.45, «Хүндүсүү сеансыга ийи билет» 11.45, 1.43, 3.45, 5.45, 7.45, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол өлүрерин бодаваан» 3, 5, «Туннель» 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Амыдыралдың белдиринде» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «26-же адып болбас» 9.40, 11.30, 1.40, 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Капитан Нуль» 1, «Бүргет эртен» (3-кү сериязы) 3, 7, 9 шактарда.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында кинофикация эргелели 3-кү категорияның кинемеханиктерин белеткеп үндүрериниң 2 ай хуусаалыг курузунга өөренирин күзээн кижилерни хүлээп алырын чарлап тур.

Курстуң ооредилгези 1967 чылдың июнь 15-тен эгелээр. Аңаа кирерин күзээннер бо адреске келир: Кызыл хоорай, «Найырал» кинотеатр кинофикация эргелели.

ДЫШТАНЫРЛАРГА

Аян-чорук область чөвүлели адааанда айыткан путёвкаларны садып турар:

а) Тожу районда «Азас» аян-чорук баазазынче июнь 20-ден июль 5-ке чедир, июль 5-тен 20-ге чедир. Путёвканың өртээ 50 рубль.

б) Шушенское суурже баар путёвканың өртээ 10 рубль. Ак-Довуракче—9 рубль, Хову-Аксынче—4 рубль. 50 көп, Дус-Хөлче—3 рубль.

Путёвкаларны профэвилелдерниң обкомнарындан база садып ап болур. Адреси: Кызыл, Кочетов кудумчузу, 30. Профэвилелдер бажыңы, тел. 35—92

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көлээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көлээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче доозаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01131.